

KUPRELIS

Vienos pavasario dienos pasaka

I

Jau, rodos, niekas man nekliudys.

Vėl rašau.

Rašau, galvoju. Skraidau tolimam, plačiam neregėtų vaizdų pasaulyje.

Mėlyni pavasario rukai jį šiandien dengia; mėlynuose rūkuose jis nuskendęs. Ir regimi laukai, ir žalios pievos, ir vėsios girios ten nuskendę.

Girios tylios, ramios stovi. Klausos tik, kaip žolė ir javai aplinkui auga.

Blyksterės, žybterės mintis, ir vėl išnyksta. Sugauti neįstengiu. Ramu šiandien visur.

Anapus durų skubūs žingsniai. Į mane kas ateina.

Tegul sau.

Įeina tėvas. Sustojęs šypsos.

– Žinai, Ignasėl, ko tavęs prašysiu?

– Šiandien nieko negaliu įspėti. Pasakyk.

– Pirmai prižadėk.

– Ne, taip bijau.

– Nėr ko bijoti. Darbas bus nedidelis.

Įdomu, ką jis sugalvojo?

– Na, vis tąsia.

– Gerai! – uždėjo man ranką ant peties. – Nueik mano vietoj malūnan. Nueičiau pats, bet šiandien turiu nuvažiuoti mugėn: reikia Širmį parduoti.

– Kuprelis vienas jokių būdu nemals, – pastebėjo tėvas, kad mano veidas niaukėsi. – Sakė: „Kai tik pamatysi, kad sparnai sukasi, tuojau ir eik.“ Jau sukasi – Kuprelis pradėjo malti.

Aš galvoju: „Būti šiandien, tokią dieną, malūne tarp miltų!“ Tėvas turbūt spėjo mano mintį:

– Tu manai, kad jis laikys tave visą laiką prie pikliaus? Jam smagu bus su tavim pasišnekėti. Juk žinai, kad jis tave mėgsta?

– Bet aš šiandien galvojau apie kitą darbą.

– Nesisukinėk... Grūdų nedaug nuvežiau. Vėjas, matyt, bus geras, spustersit, ir nepamatysi, kaip sumalsit... Ir tau bus geriau. Senus pažįstamus pamatysi. Jau penkta diena, kai parvažiavai, o dar niekur nebuvai išėjęs. Svečias esi, neturi ko namie užsidaręs sėdėti. Dabar dienos tokios gražios.

Padėjęs plunksną, žvilgterėjau langan. Diena atrodė tikrai nuostabi. Oras skaidrus, medžiai nauju žalumu žvaga. Ir pro langą buvo jaučiama, kaip pavasario sula oru sunkias.

– Eisiu! – atsistojau.

Tėvas patenkintas išėjo kinkytis.

II

Man gaila Širmio. Mes beveik drauge augom.

Kokios dvylikos jį dveigį pratinau jodinėti. Dar ir dabar turiu pirmo pratimo žymę kaktoje. Širmis, matomai, aiškiai buvo nusistatęs žmogaus jungo nenešti, todėl pratinimas ėjo nepaprastai pamažu. Numetęs mane, vienok visuomet sustodavo ir, palenkęs galvą, lyg ironingai žiūrėdavo, kaip vyko mano atsistojimas.

Pratinimo kova, vieno ir kito užsispyrimas padarė mus gerais draugais.

Sugrįžus man pavasariais namon iš mokyklos, jis žvengdavo iš džiaugsmo.

Širmis mėgdavo dalyvauti arklių lenktynėse. Joti tuomet juo būdavo nepaprastas smagumas. Jaučiau tiesiog, kad jis turėjo tokį pat norą, kaip ir aš: laimėti. Laimėdavom, žinoma. Visuomet. Nusimina konkurentai, sodžiaus vaikinai, guosdavo save: „Žaibas, o ne arklys! Dalyvaujant jam lenktynėse, gero negali būti“.

Bet Širmis mėgo ir gerai pavalgyti. Mėgiamiausias jo valgis buvo žaliuojančios avižos. Jei ir kažin kaip priištum jį kur pievoje, bet jei tik kokio kilometro artumoj yra avižos, niekas negelbės.

Širmį mėgom ne tik mes visi namie, bet ir mūsų šuva Murza. Murza saugodavo Širmį ganykloje. Taip pat jam ir avižose besiganant. Būdavo, ateina kas ir sako:

– Eikit išvarykit savo arklių iš mūsų avižų. Murza kaip pasiutęs nieko neprileidžia.

Murzos jau kelinti metai nėra. Širmis paseno, apyrambis pasidarė. Bet tėvas vis dar nenorėjo jo parduoti. Nors šiaip ir mėgo keisti arklius. Tik antradienį beariant Širmis atsigulė vagoje. Iš nuovargio. Ir nenorėjo keltis.

Mes supratom, kad dabar jau teks Širmiui išvažiuoti paskutinį kartą mugėn. Bet vakar ir užvakar tėvas dar tylėjo. Matyt, galvojo ir svarstė.

– Rudenį arkliai pigesni. Dabar ir parduot lengviau, – sako tėvas, sėsdamas vežiman ir imdamas vadeles. Tie argumentai ir nulėmė.

Širmis išėjo iš kiemo lėtai, tarytum nujausdamas ką. Aš ir motina išlydėjome jį akimis. Man prabėgo viena juosta daug atsiminimų apie Širmį, apie mūsų dalyvavimą lenktynėse ir apie tai, kaip jis kartą gynė Murzą nuo kitų šunų.

Mano ūpo sudraikyta nuotaika dar labiau susidraikė. Jaučiau, kad šiandien rašyti vis viena negalėčiau.

Ilgą laiką vaidentuvės auginti vaizdai nubluko, atitolo. Juos nublukino raiški, neatitolinama tikrovė.

III

Eidamas gėriau pavasarį visu kvapu. Jaučiau, kad jo eteringa, ore virpanti energija persunkia ir gaivina mane.

Platus sodžiaus dangus, aukštu, tik įžiūrimu skliautu, vilioja galvą aukščiau pakelti. Pats pakiltum, jei įmanytum. Noras ima plačiai ir toli pamatyti.

Tai šen, tai ten raižo dangaus mėlynę dideliais vingiais gandrai. Plauko, rodos. Sparnais nemosuoja. Aukščiau jų matyt tarp baltų, išdrikusių debesėlių keletas juodų taškų. Stovi tie taškai kaip įsegti. Nei nesukruta.

Žemiau, ties sodžium, narstos, žaibu skraido skregždės. Gaudo, vaiko nematomas mused. Jau, regis, žemėn kaip akmeniukas nupuls, tai, žiūrėk, jau net kur padangėn nušovė.

Bitės tik zimbria, tik zimbria pievoje. Gėlių gardų kvapą draiko.

Pradžios birželio nedrąsus vėjas purena medžių viršūnes, vilniuoja išplaukėjusias rugių dirvas. Bėga bėga bangomis varpos per laukus. Įsisvyruos, regis, visa dirva aukštyn ir pakils.

Štai jau netoli ir malūnas. Jis stovi pasistiebęs ant apvalaino lyg piliakalnis kalniuko, atokiai nuo Gervėračio dvaro.

Iš vienos jo pusės tęsiasi į pakalnę rugių laukai. Iš kitos žaliuoja avižos, medžiai, žirniai ir baltuoja grikliai. Ten toliau krūmeliais eilėse suaugę bulbieniai matytis. Už jų į pabalį dirvonas, linais nusėtas.

Į vakarus, už vasarojaus lauko, ošia tamsiomis viršūnėmis seniai pasenęs beržynas. Rodos, kieno senovės priminimui paliktas. Jo pakraštyje marguoja kaip skraidą drugiai mergaitės ir berniukai. Vieni renka gėles, kiti ką žaidžia, gainiojas. Beržyno gilumoje gegutė kukuoja.

Pietuose, tarp krūmų, pievų, tarp stačių krantų, srovena upelis. Žvilga saulės spinduliuose.

Į rytus, pro Juodalksnyną, kur nesiliaudami krankia juodvarniai su savo paukščiokais, styri mūsų nuplyšusiais stogais ir iškrypusiais kaminiais sodžius. Rodos, jis vienas tarp to šaunaus žaliumo nuskurdęs, vienas Dievo apleistas. Tik gerai dar, kad jį kiek sulopo mažučiai, menki sodeliai ir keletas

didelių liepų ir klevų.

Netoli nuo čia, į žiemius, tarp tirštų sodų, tarp išnašių medžių, baltuoja dideli Sargauto rūmai. Nuo jų žėri ne vienas Gervėratis, visa apylinkė. Važiuojant nuo dešimt kilometrų lengva juos įžiūrėti. Kokią gražią dieną dar ir nuo toliau.

Kiekvieni metai matau šituos laukus, girias, sodžius, bet kiekvienas pavasaris jie man atrodo kitoniški. Rodos, pernai tai ne taip buvo, tai ne taip, šiemet kur įstabiau, labiau akį veria. Ir dar ima noras pažiūrėti ir dar kartą visą apylinkę akimi apibėgti, susiprasti su ja.

Žiūriu, kiškis su trejetą savo vaikų ant kelio iš rugių išslenka. Stapterėjau ir laukiu. Senis pastatė ausis, atsitūpęs ant paskutiniųjų, pakėlė priešakines kojas. Atsargiai žvalgosi visosna pusėsna. Ir vaikai tėvą seka, taip pat daro – gyvenimo taisyklių mokinasi. Tik štai pamatė mane, priešą, žmogų. Senis sumykė nustebusiu, sergstančiu balsu ir įsmuko atgalion rugiuosna. Kiškėliai dar lukterėjo, į mane pažiūrėjo. Ausytėmis pakraipė. Norėjo patys įsitikinti, ar tikrai baisu. Paskum lyg akmeniukai nuriedėjo paskui savo tėvą.

Malūnas eina palengva. Pridusęs, užkimęs burba. Manau, didelės skubos nėra. Sustoju, stebiu jį.

Malūno sparnas, iškilęs aukštai, stapterėja kiek, pažiūri į apatinį sparną ir krenta ant jo, lyg privyti norėdamas, bet tas pabėga, o ant jo, iš viršaus, žiūri ir taiko jau kitas.

Bildesys, ratų teleskavimas vis didėja. Girdėtis jau ir pikliaus sunkus dūsavimas, lyg iš po malūno jis veržias.

IV

Įėjęs vidun, tuojau pamačiau patį malūnininką, Kuprelį. Tokiu vardu jį visi žmonės vadina. Jo tikros pavardės niekuomet nesu girdėjęs. Ta pravardė – tai davinys žmonių sugebėjimo viską pastebėti. O Kuprelis turi net dvi kupras: vieną krūtinėje, kitą nugaroje. Bet jis dėl to pravardžiavimo nei kiek nepyksta. Nors šiaip žinoma, kad supykti gali. Kai kas nori prisigerint malimo ar kitais reikalais, vadina jį Olesiu, net ir ponu Olesiu. Jam vis tiek.

Kuprelis manęs įeinant nepastebėjo. Dirbo. Pasistojęs suoloelio, taiso įplyšusią, du ratus jungiančią juostą. Jo ilgos, laibos, tiesios kojos nuo malūno kratymo virpa jo taktu. Visas kūnas virpa. Atrodo, jis tik malūno daiktas, su juo surištas, su juo suaugęs. Su juo vienu taktu ir ritmu gyvena.

Sudžiūvusiais, smailiais pirštais knaibo ir siuva jis įplyšusią vietą. Liesas, baltas, dar daugiau nuo miltų baltas veidas. Plona, tiesi nosis tik pabrėžia tą liesą baltumą. Vikrios, gyvos kaip žarijos akys tik bėgioja šniūreliu, kuriuo jis siuva.

Matau, Kuprelis toks pat, koks buvo ir pernai. Ir visuomet buvo toks pat, kiek jį pamenu. Nesikeičia, nesensta. Kiek jam metų, niekas nežino. Gal penkios dešimtys, gal daugiau, bet senas jis neatrodo. Jis visuomet toks pat judrus, tik jo nuotaika labai dažnai keičias. Jam nepaprastai lengva smarkiausiai supykti, bet jis greitas ir geru ūpu nelaukta nušvisti.

Laukiu, nenoriu Kupreliui trukdyti. Žiūriu, kaip dideli, miltais nubaltinti voratinkliai kampuose ritmingai supas. Vorai šokdami juose gyvena ir šokių nuotaikoj miltais įdulkintas užklydusias muses gauda.

Pro mažus langelius ir plyšius įsiveržę nubaltinti spinduliai voratinkliuose balkšvomis, virpančiomis spektro varsomis žvilga. Ir tamsiuose kampuose tamsa atrodo balta, miltuota.

Kuprelis vis dirba, manęs nemato.

Pagaliau sveikinu jį nuoširdžiai, draugingai.

– Labadien, ponas Olesi!

Nesiskubindamas pakėlė galvą. Žiūri į mane, tarytum ir nepažįsta. Nieko neatsako.

Kodėl? Gal nepakankamai greitai atėjau?

Pabaigęs darbą, nulipė nuo suoloelio. Priėjo ir duoda kiek šaltą, mažai draugingą ranką. Spaudžiu ją, stengiuos gerumu sušildyt. Jaukiai klausiu:

– Ar tamsta, ponas Olesi, dabar mūsų mali?

– Taigi, – pratarė tampriai, kietai. Paskum tuo pat balsu:
– Ar tėvas jau ir neateis?
– Turbūt, kad ne. Aš jo vieton, – aiškinu, atopakalin kiek atsitraukęs.
– Kodėl neateis? – žybtėrėjo Kuprelio akys.
– Mugėn išvažiavo. Labai dideliu reikalu.
– Ar nebūtų galėjęs kitą ketvirtadienį?
– Kad reikalas neatidėtinus.
– Tai kaip dabar bus? – balsas jau kiek švelnesnis.
– Aš pasistengsiu tėvą pavaduoti.
– Kažin. Kažin, ar galėsi ką? – tiria mane Kuprelis, ypatingai mano rūbus. Jo veidas prašvito, pragiedrėjo kiek.

– Na, jei taip, tai taip. Imk tą maišą, – teikia jis man nurodymus įsakmiai ir smulkiai ir rodo yla kiton pusėn, pro lėtai besisukantį stiebą. – Tenai, matai, maišan iš pikliaus suplėšyti grūdai byra. Atkabink maišą nuo tos rankovės: tuoj bus artipilnio. Jo vieton kitą, dyką užkabink. Nunešęs ant viršaus, išpilk skrynion. Ne pirmutinėn, bet antron. Pirmutinės gornos sugedę. Jomis daugiau nemalu. Blogai. Kai esti geras vėjas, galima ir dvejas paleisti. Bet ką tamstai daug aiškinti. Turbūt meni, kaip seniau ateidavai ir man padėdavai malti? Tik paskum, kai pradėjai aukščiau mokytis, ar suponėjai, ar sustingai.

Patenkintas, kad buvau pripažintas, nuskubinau, kur buvo liepta.

Atkabinęs ir užmovęs kitą maišą, rišu jį į traukiamąją virvę. Girdžiu, Kuprelis juokias.

– Kas jau, ar sveikatos neturi, kad negalėtum šito maišo užnešti! Tamstos metais aš jį be niekur nieko nutarunčkinčiau. Taip virve traukdamas daug laiko sugaiši.

Paraudonijau kaip burokas. Užsiverčiau maišą ant pečių, ir tempiu laiptais viršun. Kad būtų greita, sunku buvo pasakyti. Kuprelis šypsosi ir ragina:

– O o! Maišai sveika nešioti, nugarkaulį sustiprina.

Pagaliau užnešiau ir užpyliau.

Nežinau, kur baisia išsimiltinau. Paieškojau šepetio, neradau. Dulkinuos taip, rankomis.

Girdžiu, Kuprelis dar labiau juokias, antran aukštan paskui mane atėjęs.

– Nesidulkink tamsta, dar ne toks būsi. Pagaliau juodas darbas žmogaus nesutepa. O čia dar miltai.

Rodos, nebuvo ko, bet aš nuo jo ironingų juokų susisarmatijau. Jis tai pastebėjo. Jau nesijuokia. Šneka, pasakoja rimtai. Tai tą, tai kitą daiktą rodo, aiškina.

– Lukterėjęs kiek, vėl nueik tenai apačion pasidairyti. Permainęs maišus, atnešk čionai ir užpilk. Dabok gerai. Saugokis, kad nepamirštum. Baisus tarapotas gali išeiti, tenai užsikimš ir sėlenų pribėgs miltuosna, o čia gornos dykos mals, dils ir akmens prisuks.

Pažvelgė skrynion. Paklausė girnų užimo ir greitai į trečią aukštą nuritėjo.

Tik spėjau linkterėti galvą, parodyti, kad gerai dabosiu.

V

Dažnai mainau maišus. Jei tik ir pusę randu, nepalieku. Suplėšos darosi vis smulkesnės. Bet nesiskubina.

Malūno užesys tai apsilpsta, tai vėl staiga pakyla. Matyt, vėjo pajėga mainosi, kinta.

Man gerai atmenamas, pažįstamas tas ratų ratelių teleskavimas ir bildesys. Daug primena iš vaikystės laikų. Ne vieną dieną čia praleidau. Vienas ir su draugais. Ratai man, rodos, ką pasakoja teleskuodami.

Jie pasakoja apie tas dienas, kai aš su Broniu ir Juzuliu klausydavau Kuprelio pasakų; kai mes, akis ištrėškę, prašydavom: „Daugiau, daugiau!“ Kuprelis mums laiko negailėdavo. Nuo jo išgirsdavom aibę įvairiausių daiktų. Jis vaizdingai apsakinėdavo, kaip vaidinasi raganos, laumės ir kipšai. Lietuvių karus su totoriais, lenkais, rusais ir kryžiuočiais dar įdomiau atpasakodavo. Jie mums ir tikdavo labiausiai.

Mes pagaliau pradėjom tikėti, kad ir jis pats buvo kare dalyvavęs. Jei ne su totoriais ir kryžiuočiais, tai bent su turkais. Juzulis, kuris buvo vyriausias, pasakojo, kad, kariaujant su turkais, kareiviai turėjo nešioti po kalnus patrankas ant pečių.

– Gal ir Kuprelis nešė ir jį kokia sunki patranka iš viršaus ir suspaudė. – Tas Juzulio aiškinimas mus dar labiau įtikino.

Buvom norėję paties Kuprelio paklausti, bet nediršom. Gal nebuvom pakankamai įsitikinę, gal bijojom įžeisti. Žinojom, kad Kuprelis buvo piktas ir kad jį suezinti, jo artumoj esant, buvo labai pavojinga.

Eidamas užkliuvęs svarstyklių prisimenu, kad Kuprelis dažnai mus sverdavo. Sakė, daboja, ar greitai augam. Taip pat mėgo mums aitvarus daryti ir mokino, kaip reikia leisti. Jei koks aitvaras pakildavo tiesiai ir aukštai, džiaugsmu jis nesitverdavo. Mes taip nesidžiaugdavom.

Visas Kuprelio pasakas ir geradarybes mes atlygindavom nuo jo toliau būdami visaip, kai kuomet ir nelabai gražiai. Užrakinavom jį vieną, sustabdydavom malūną – tai labiausiai veikdavo. Nediršdavom paskui pasirodyti arti malūno kokią visą savaitę. Paprastai tai prikraudavom galan sparno, audeklo užlankon, akmenų: kai sparnas aukštyn pakyla, akmenys krinta tiesiai ant malūno kepurės ir baisiausiai darda sienomis žemyn; pasitaikydavo, kad neaplenkdavo ir langų. Na, tuomet tai mes kaip pelės bėgam, kiek tik siekt, ir slepiamės duobėsna, iš kurių smėlis imamas. Bet jei Kupreliui pasisekdavo mus tenai surasti, nepaleisdavo taip pigiai. Pabėgti nuo jo būdavo labai sunku: strykters kelis didelius žingsnius, ir jau už apykaklės laiko. Dar žadėdavo ir Sargautui, ir tėvams įskųsti; bet niekuomet neskųsdavo ir paskum, neilgai trukus, visai atsileisdavo.

Kai kuomet jis visai mūsų į save neįsileisdavo. Vaikščiodavo liūdnas, susikrimtęs, apniukęs; kas jį gaudino, kas krimto, ne mums buvo atjausti. Ir dabar dažnai jo nesuprantu. Kiek kartų buvau norėjęs išgirsti, kaip jis seniau gyveno, ką matė; jis apie save ne tik niekam, bet ir man nei žodžio netaria.

VI

– Ar tamsta nepamiršai savo darbo? – girdžiu. Tai Kuprelis, sugrįžęs iš trečio aukšto. Dirbo tenai ką, dabar čia atėjo.

– Stengiuos, – atsakau.

Tuo metu dingterėjo galvon, kad jau gerokai bus praėję laiko, kai buvau apačioj. Skubinu žemyn, per kelintą laiptą peršokdamas.

Maišas pilnutėlis, prikimštas. Tik tik užtraukiau jį ant pečių. Tempiu įraudęs viršun. Jis ir vienon, ir kiton pusėn nuo nugaros smunka. Prituriu visas lygsvaros pajėgas sutraukęs. Nors neilgam.

– Greičiau nešk, – įsako nuo viršaus Kuprelis. – Girnos tuoj bus dykos.

Nesulaukęs į laiptus prilėkė. Mato, kaip aš su maišu ir nesuvaldoma lygsvara kovoju. Bara ir drauge šyposos.

– Reikia dažniau mainyti. Pilnus maišus nešiodamas, patrūksi ir žmonos negausi.

– Niekai! – atsakiau užtarunčkinęs maišą ir, lyg mylią perlėkęs, patenkintai alsuodamas. – Nepatrūksiu ir žmoną gal gausiu!

Man atrodo, kad tamsta... Ė! kam man čia tave „tamsta“ vadinti. Ar neatmeni, kai mažą dėl visokių blėnių, kuriuos man su Broniu ir Juzuliu iškrėsdavai, dar ir už ausų lyg kiškelį pakeldavau?

Nuo to priminimo, pats neįsudamas, nukaitau.

– Vaikas iš tavęs buvo! – žvilgterėjo akysna, paskum į viršutinę lūpą. – Man atrodo, kad tau laikas būtų vesti.

– Kodėl? – nustebau.

Bet tas jo nelauktas pasakymas man pakuteno kiek širdį, pakėlė malonius, neaiškius lūkesius.

– Todėl, – aiškino Kuprelis rimtai, – kad jau turi turbūt dvidešimt metų su kaupiu. Matai, ir ūsai jau išsikalė, viršun raitosi. Turi mokslą, gerą galvą, žmoną galėsi pramaitinti. Ko dar laukti, ko stinga?

– Dar aš jaunokas tokiam smarkiam žygiui. Pagaliau vienam reikia pirmai gyvenimas išbandyti. Kitaip gali didelio vargo būti.

– Štai kaip! Ar dar gyventi „neiškamai“? Gyventi išmukti negalima. O jei taip, tai dviese lengviau.

Patylėjo kiek.

– Trisdešimties sulaukęs svarstysi, ar verta, ar dar nevertavesti. Keturiasdešimti privijęs galvosi, ar

apskritai verta. Keturiasdešimt penkerių, iš tolo senatvės šešėly pajutęs, gal ir labai norėsi, bet jauna ir graži neis. Dabar mergaitės mažiau paiso turtingumo, proto ir mokslo. Jas daugiau vilioja jauni ir sveiki vyrai. Taip ir reikia. Tegul nebūna vyrai kvailiai, tegul nelaukia per ilgai. Jei koks žilis bedantis ir gauna koku būdu jauną, skaisčią žmoną, jis negali tikėtis jos stiprios ir patvarios meilės. Pakanka, kad koks jaunas vyrukas pasipainiotų, ir jau šeimininis gyvenimas sugriautas, o senis kokia dešimčia metų keliauja anksčiau į Abraomą. Juk meilė – bent regimo gyvenimo vienatinė prasmė. Nerasti jos – vis tiek, kaip ir to gyvenimo nustoti. Meilės ieškoti nereikia vėluotis. Juo anksčiau, juo geriau. Jaunam vesti reikia, jaunam draugę pasirinkti. Ne laikas „mokintis“ gyventi, kai gyslose karštas kraujas verda ir širdis širdies trokšta. O kai pradėsi galvoti, svarstyti, laukti, tai ir nepamatsi, kaip paliksi visam amžiui vienastypis, beprasmiškas.

Kad Kuprelis pats taip galvotų, man neatrodė.

„Tai tik dėl manęs, jauno“, – maniau.

– Kodėl gi tamsta nevedei? – klausiu.

Į mano, rodos, logingą klausimą jo baltas, drobinis veidas dar labiau pabalė. Raiškios akys ėmė skubiai bėgioti, tarytum ko ieškodamos, nuo vieno daikto į kitą. Štai jos apsisistojo ties mažu, keturkampiu malūno langeliu ir žiūri pro jį toli, kur, regis, niekuomet nei susiekti negalėtum.

Pasidarė tylu, net kiek nejauku, lyg ant malūno kas skraistę užmetė. Girnos užia niūkia. Apačioje girdėti pikliaus kimus dūsavimas. Jam nedrąsiai taria ratų ratelių tarškesys. Viršuje lyg šnabžda kas. Bailiai, pavogčiom. Ir vis viena, regis, tylu. Dar sunkesnė tyla.

– Aš? aš? – prašneko Kuprelis. Bet vis dar pro langą žiūri, mato tenai ką. – Daug pasakoti...

– Papasakok tamsta! – prašau. Man labai parūpo sužinoti, kodėl Kuprelis nevedė, kodėl liko vienas.

– Tai ne pasaka ir ne kokia rašyta istorija. Papasakoti tai nelengva. Tai mano gyvenimo nesugydoma žaizda. Jos judinti nenoriu.

Tie žodžiai buvo svarūs. Anapus jų buvo jaučiama giluma ir plotis.

– Papasakok bent kiek.

– Tu tik pasijuoksi. Tu gal per jaunas atjausti.

Aš nežinojau, kas atsakyti, kaip pasiteisinti. Aš tikinai tik savo akimis.

– Ak geras tu buvai vaikas. Mėgau aš tave, ir dabar dar mėgstu.

Mažai, man rodos, panašu, kad Kuprelis būtų mylėjęs ką kuomet. Kur jam buvo mylėti, kad jis iš tolo nuo moters šalinas; niekuomet nesutiks, kad kokia mergiotė ateitų ir padėtų jam malti. Neįsileis, kad ji kažin kokia būtų. Ir ar galėjo dar jį mylėti kas? – O gal?

– Prisėsk, – kviečia Kuprelis, vidun susikaupęs ir pasirengęs. – Apsakysiu tau viską, viską, kaip buvo, kaip Kuprelis mylėjo, kaip džiaugėsi jis laime. Kažkuomet. Klausysi manęs gerai?

– Taip! – atsakiau, visas jaunu domingumu užsidegęs.

– Mano mylimoji buvo tikrai kaip ankstyvas pavasaris. Žavinga kaip brėkštanti, žadanti aušra. Jos skaidrios žvilgančios akys tirpino širdį, gundino ją. Aš mylėjau ją, kaip naktis myli lakštingalos dainą...

Liejas jo žodžiai, įkvėpti meilės, ir plaukia iš gilumos prislėgtos širdies. Paskendo ir gyvena jis savo atminimuose.

VII

Sugirgždė malūnas, suspiegė visais sąnariais. Atsiduso, lyg ko sunkaus užgultas. Sustojo.

– A, kad tave kur! – supyko Kuprelis. Pašoko smarkiai nuo vietos, į girnas puolė. Stvėrė viršutinį tekinį abiem rankom, įsispyrė aslon, įsitempė visomis pajėgomis ir pajudino jį kiek. Bet tai nedaug gelbsti. Malūnas stovi lyg įkastas.

Mato, kad iš vidaus sunku kas padaryti. Tekinas laukan išlėkė. Išėjau ir aš paskui.

Žiūriu, stumia Kuprelis, net sušilęs, malūno sparną. Pastūmėjęs kiek vieną, ima kitą, kai tas nuo viršaus arčiau prisiartina. Sparnai treška, braška, tarytum būtų visai nuvargę. Toliau eiti neįgali.

Pamatęs ir mane prišaukė pagalbon. Mažai ir aš galiu ką padėti: sparnai eina, sukas tol, kol mes juos stumiam.

Bet neilgai trukus papūtė smagesnis vėjelis. Tik jau kiek iš vakarų pusės. Taikome sparnus ton pusėn. Malūnas pamažu, nenoromis ima krutėti. Kruta neilgai. Po valandėlės vėl ima stovinėti. Kuprelis, tai pastebėjęs ir išsigandęs, šoko pūsti į sparnus.

Nieko nejveikęs, vėjo neatstojęs, supykęs ir dar labiau susikūprinęs, grįžo Kuprelis vidun. Aš dar lukterėjau kiek. Klausaus vėjo, ar jis nepradeda smarkiau pūsti. Žiūriu į malūną – sparnai stovi, tarytum ir niekuomet nesisukę.

„Šiandien liks nesumalta“, – galvoju ir einu Kuprelio ieškoti. Prašysiu kiek palaukęs, tegul apskatinėja.

Randu jį pirmam aukšte. Vaikščioja iš vieno kampo kitan. Iš tolo aplenkia pikliaus skrynią, svarstyklės prie antrų uždarytų durų. Nors ir nežiūri į jas.

Ir tylūs ramūs dabar čia visi daiktai, lyg būtų iš balto akmens. Suakmenėjo kuomet, miltais apnešti. Tylus ir antras piklius, anoje pusėje. Visai užmestas. Jan Kuprelis krauna visokius nereikalingus daiktus, lyg kokian muziejun. O kertės ir jo šonai aibe skaitlinių išrašinėti. Daiktais ištrinta ir vėl užrašyta. Tai Kuprelio buhalterija.

Iš viduraslio kelias didelis stiebas net pačion kepurėn. Tai malūno visa pajėga. Ties palubėmis jį vainikuoja milžinis ratas. Ir įstabu rodos, kad jis dabar visai nejuda. Pats nejuda ir kitų ratų ir ratelių savo kumštėmis nevaro. Nevaro ir jo niekas iš pačios kepurės, nuo pačių sparnų.

Kuprelis vis labiau nerimauja. Skubiau vaikščioja. Rankomis maskatuoja. Piktas.

Pagaliau, matyt, vėjas susimilo Kuprelio: iš pradžių palengva, lyg juokaudamas, bet paskum rimčiau ir smarkiau pradėjo sparnus varyti. Tuojuo Kuprelis atgijo. Aiškiai nušvito. Liepė man maišų pažiūrėti, pats kaip voverė nulėkė laiptais viršun.

Viską čionai atlikęs, ir aš ten nuėjau. Jis sėdi kojas susikeitęs ant senos sugerbėjusios beržinės kaladės, prie jo kambarėlio durų pastatytos. Atsisėda čia visuomet, kai nėra ko veikti. Sėdi ir klausos linksmaus girnų ūžesio. Galvoja apie ką. Akyse vilties ugnelė sužimba.

– Gaila, kad man pinigų mažoka! – atsiduso, man arčiau priėjus.

Atsisėdau netoliese ant skrynelės. Ant tos pat, kuria jis už malimą nuo kiekvieno atsemia sau sėlenų karvei. Tai jo išsiderėta. Klausau.

– Nevargintų manęs tas oro nepastovumas, jei jų daugiau turėčiau. Žinai, ką esu sugalvojęs? – klausia manęs Kuprelis linksmu nusišypsojimu, kiek pasididžiuodamas. – Aš sugalvojau tokį įrengimą, kuris, geram vėjui esant ir malūnui veikiant, sutaupyti visą energijos perteklių, kuris šiaip niekais nueina. Tas įrengimas kiek komplikotas, bet nėra brangus, jogi veikimas, mano apskaičiavimais, bus didelis. Mažam vėjuiar jo kokį laiką ir visai nesant, mano malūnas vis viena suksisman tinkamu greitumu. Aš, metais dirbdamas, suradau praktišką galimybę energijos perteklių surinkti ir jį kokį laiką sutaupyti. Tu nesi technikas, bet gali suprasti, kad tai yra elektriškas mechaniškas įrengimas. Gaila, ir Sargautas nieko technikoje nesupranta. Šiaip jis geras žmogus ir galėtų man pinigų kiek paskolinti. Jų man ne tiek daug ir trūksta.

Sargautas yra įdomus ir keistas žmogus. Jis niekuomet neduos pinigų reikalui, kurio jis pats visiškai nepermanytų. Jis nemėgsta ir mažiausių abejonių.

– Gal tau braižinius parodyti?

Atneša Kuprelis kelis lapus braižinių. Atlikti lyg kokio inžinieriaus. Švarūs, raiškūs. Mane apima tikrai nuoširdus nuostabumas, aš stengiuos suprasti, bet man sunku. Aš tik stebėtis galiu.

Kuprelis aiškina ilgai, gyvai, pasitenkinęs, įsitikinęs.

– Aš suradau naują, ilgai tveriantį mechaniškos pajėgos efektą. Aš žinau būdą sustabdyti elektros pajėgos išsieikvojimą. Bet visa tai reikia įrodyti gyvais, išeksperimentuotais pavyzdžiais. Kitaip vargiai ir tikri inžinieriai patikės. Stoka pinigų... – Apniuko Kuprelio veidas. Suvyniojo braižinius, nunešė kur, rūpestingai paslėpė.

– Na nieko, – sugrįžo Kuprelis. – Gal prisikasiu kuomet prie daugiau pinigų.

– Tu norėjai išgirsti mano kitą tragediją, – sutraukė jis kiek antakius, suspaudė lūpas. – Nueik pirmą apačion, pažiūrėk.

Prikabink ten didžiausią maišą. Turėsime daugiau laiko. Aš tuo tarpu čia apsižiūrėsiu.

Nuėjęs, kiek radau, atnešiau, užpyliau.

Jis, girnų branktą prie vėjo smarkumo pritaikęs, atsisėdo ant kaladės. Neregimai, vos girdimai atsidusęs, atsišlijo į sieną ir rankas skrebučių rankovėsna susinėrė. Jo veidas tylus, ramus. Akys toli vidun, praeitin žiūri. Ties juo, ant sienos viršuje, šventas Petras pasilenkęs. Laukas, žilas, su kuodu kaktoje senelis. Du raktu rankoje laiko. Tai paties Kuprelio visai dailiai akvarelėmis pieštas paveikslas, mėlynuosna rėmuosna įdėtas. Viso malūno vienatinis paveikslas. Kuprelis jį kasdien nuo miltų dulkių apvalo. Nors ir nelabai tiki kitiems šventiesiems, bet šventą Petrą, sako, mėgsta.

Pro baltą ūkaną į paveikslą įsižiūrėjus, atrodo, kad jis gyvybės įgauna, mato, girdi ir veide savo garbintojui švento palankumo rodo.

Jaukus senelis. Ir visa aplinkuma daros nuo jo šventa, jauki.

VIII

– Likau aš nuo savo tėvelių visai mažutis, – apsakinėja Kuprelis. – Nei šnekėti, nei vaikščioti dar, sako, negalėjau.

Mano tėvas tarnavo vienam dideliam dvare ūkveizda. Gyveno gerai. Bet, užėjus kokioms ten baisioms ligoms, mirė. Mirė ir mama į keletą mėnesių paskui.

Mane paėmė bobutė, mamos motina. Lig dvylikos metų laikė pas save. Skaityti, rašyti, skaičiuoti išmokino. Buvo labai gera, bet ir dabojo gerai. Tik kartą, man jau septynerių ar aštuonerių metų esant, nukritau nuo aukšto rugių prėsmo klojime. Rodos, buvau norėjęs padėti krauti. Be galo užsitrenkiau. Nuo to, o gal ir nuo ko kito ir išaugo man po truputį šitos dvi kupros.

Nuo dvylikos metų, senutei daugiau pasenus ir mažiau sutaupyty pinigų likus, išleido mane tarnauti didelian vandens malūnan į vieną vokietį. Tas vokietis mane kažin kodėl tuojau pamėgo. Gal kad aš buvau visai tylus ir nedrąsus. Jis visuomet man lengvesnį neg kitiems darbą duodavo. Bet neleido ir savo dabu eiti: draudė nuo kiekvieno blogo. Tik jo rūpesniu aš neišmokau nei rūkyti, nei gerti, nei kortomis lošti. Buvo vis tiek kaip tėvas. O gal mane mylėjo ir todėl, kad buvo bevaikis? Dievas jį žino. Žadėjo manęs niekuomet nuo savęs neleisti, jei būsiu vertas, ir savo įpėdiniu padaryti.

Pas jį betarnaudamas, aš ir taupumo išmokau, nei vieno skatiko niekur be reikalo neišleisdavau. Vis pinigą į pinigą dėjau. Ir nemažai susitaupiau.

Taip buvo per kokį septynetą, aštuonetą metų. Pasikeitė viskas nuo to laiko, kai mirė jo labai valyva žmona. Po pusantrų metų jis vedė kitą. Negalėjo turbūt kitaip. Turėjo didelį naminį ūkį, kurio pačios tarnaitės gerai nedabojo. Vagiliaudavo, daug ko išnešdavo ir iš pieno, ir iš mėsos. Bet antroji žmona nebuvo man tokia palanki. Ėmė neapkęsti. Persekiodavo visaip, įskųsdavo.

– Kam tu šitą kuprį laikai? – tiesiai vyrui mano akyse sakydavo. – Jis nėra tau ir sąžiningas.

Mano kupros nebuvo dar tuomet tokios žymios, bet jų prikaišiojimas mane skaudžiai gėlė. Šeimnininko pasitikėjimą turėjau aš visišką – įtarimas nesąžiningumu gėlė mane dar labiau. Mano jauno priežiūroj buvo visas malūnas.

Pradėjau ir aš nekęsti savo naujos šeimnininkės. Būdamas visai nekaltas, turėdamas šeimnininko visišką pasitikėjimą, kartais ir neslėpdavau tos neapykantos. Tai dar aršiau ją erzino.

Nors Schonfeldtas – mano šeimnininkas – ir nepaisė savo žmonos, bet po metų susidarė tokia padėtis, net tarp vyro ir žmonos, kad aš turėjau iš ten išeiti į visai man nežinomą pasaulį. Buvo be galo graudu, rodė, kad iš gimtųjų namų išeinu, su tikru tėvu atsiskiriu.

Tarnauti jau niekur nėjau. Nenorėjau. Nesitikėjau rasti kito tokio šeimnininko.

Nutariau mokintis. Mokslas jau seniai mane viliojo. Dabar ir pinigų turėjau. Nuvažiavau Vilniun. Ilgai ieškojau, ilgai klaidžiojau. Pagaliau nusistačiau būti Dievo muzikontu. Stojau vargoninkų kursuosna.

„Pradžiai ir tai bus gerai“, – galvojau.

Labai mėgau muziką, ritmą visam kame, todėl ir nuėjau tuo keliu.

„Mokintis ko kito galėsiu ir pats paskum.“

Baigiau kursus kuo puikiausiai, gavęs aukščiausią pagyrą.

Vietą sunku man buvo gaut. Kiti, silpnesni muzikoje ir giedojime, kur greičiau manęs rado sau

duoną. Aš ne tuoj dar patekau vienon menkon filijon. Ir klebonas senelis pasitaikė rūstus, beveik žmogėda, dvasiškai tariant. Jis mane tuoj po mišių varydavo visai ne vargoniškan darban: tai malkų kapoti, tai arti, tai sodą ar daržą tvarkyti, tai net mėšlo kabinti ir vežti. Mano sveikata buvo silpna, o tokiam darbui ir visai buvau nepratęs. Ta filija tikrai galėjo būt sunkiųjų darbų kalėjimo pavyzdžiu.

– Ar daugiau tarnų jis nelaikė? – klausiau iš nustebimo ir pasigailėjimo.

– Aš visai vienas buvau pas jį. Visi darbai mano pečių gulo. Ir jo batų valymo, ir jo barzdos skutimo. Algą gi visai menką gaudavau. Tokio šykštuolio dar niekur nesu matęs nei girdėjęs. Pats vaikščiojo prakiuręs ir nuskaręs. O svečias tai joks į jį neužkliūdavo. Nekišdavo ir jis niekur nosies. Jei kuomet grafienė ir atsilankydavo savo dvare, ir tai vos vos ištempdavo savo kleboną į dvaro rūmus. Jis bijodavo, kad nereiktų atgal kviesti.

Labiausiai man kyla atmintyje Didysai Šeštadienis. Visą savaitę dirbau visur kaip juodas jautis, neišskėsdamas rankų. Maža dar. Atėjus Didžiajam Šeštadieniui, mane prikėlė gaidžiagysty, nespėjus nei užmigti gerai, ir liepė padėti virėjai pyragus minkyti ir bobas plakti.

Maigiaus, kamavaus su tais pyragais, kol nepašaukė bažnyčion. Iš tenai nuvargęs, – juk žinai, kiek tų apeigų esti tą dieną, – vėl grįžau virtuvėn. Dabar pristatė prie krosnies daboti, kad neperkeptų mėsa, nesudegtų pyragai, nepervirtų kiaušiniai ir taip toliau. Pats klebonas, kaip ir visur kitur, dažnai kaišiojo virtuvėn savo ilgą ir liesą nosį. Uostė, ragavo.

Prie krosnies išstovėjau lig pat kompletų. Pasigėriau nuo tvaikų ir garų. Galvoje ūžė. Apie valgį ir pagalvoti nebuvo kuomet, nors akys matė gardžiausių daiktų didžiausią kiekį. Tik kartą per merus klebonas nepasigailėdavo lig sočiai pavalgyti.

Po kompletų ir po Kalvarijos kelių, kuriuos man klebonas įsakė vesti, sprukau kaip voverė namon ir lyg negyvas dribau lovon. Maniau, kad ir atsikelti nereikės. Net nesinorėjo. Pakankamai pasilsėsiu, tikėjaus.

Tik štai pro miegus girdžiu durų dūngesį. Paskum balsą. Smarkų ir šiurkštų:

– Kelkis! Kelkis! Ar tu padūkai lig šiam metui miegoti?!

Iš pradžių jokių būdu nesupratau, kas čia yra ir kur aš esu. Nejaučiau savęs. Pagaliau, kai dūngesys pasiekė sprogstamojo laipsnio, šokau. Pravėriau akis. Jau šviesu. Bažnyčioje skambina visais varpais.

Išokau į rūbus ir kaip iššautas išlėkiau pro duris. Be kepurės. Neradau prie durų jau nei to, kas dūngino ir mane kėlė. Lėkdamas girdžiu giedant „Linksmą dieną mums nušvito“.

„Eina aplinkui bažnyčios! Be manęs!“ – Net mano visos gyslos nutirpo. Visą šaltas prakaitas apipylė.

Paskum kas buvo, ir apsakinti nėra ko. Gali įspėti, kaip klebonėlis reagavo.

Nelinksmos man buvo Velykos: galvoje kiek plaukų netekau, ir vienas šonas ilgą laiką nekaip buvo nusiteikęs. Klebonui labiausiai nepatiko, kad jam Velykų apetitą sugadinau.

Po Velykų išėjau iš tenai, atsižadėjęs ir algos.

„Gal bent tai pataisys jam apetitą“, – maniau.

Apie Sekmines gavau, rekomenduojant vienam geram dvarininkui, kuris mano tėvą seniau pažino, vargoninko vietą Skardžiuose. Ten man buvo nebloga. Klebonas pasitaikė jaunas, žmoniškas. Vėl man buvo smagu, kad esu tam pat krašte, kur mano tėveliai kuomet gyveno.

Skardžiuose ir pažinau Gundę, Kunigundą Gervydžiukę, kuri mano nykų gyvenimą buvo nušvietus...

IX

Nejaugi jis vėl sustos!

Malūnas tikrai pradėjo daug lėčiau suktis. Kuprelio veidą lyg koks šešėlis užslinko. Matyt, kad jis visai susigyvenęs su tuo bildesiu ir ūzesiu. Susijungęs su jais siela ir kūnu. Tai jie valdo jį, atrodo. Silpsta malūno eiga, puola Kuprelio ūpas, ir jis ima širdytis. Ir dabar, pastebėjęs tą netvarką, pašoko nervingai ir puolė į girkas. Jos, nors ir silpnai, dar sukasi. Ratai kruta.

– Te-eliakšt! Te-eliakšt! Te-eliakšt!

Piklius sunkiai dūsauja apačioje, pagelbos laukia.

– Vėjas kinta, – atsigrižo Kuprelis nuo girnų, branktą ir vienon, ir kiton pusėn pastūmęs. Skubiai

laukan išėjo.

Po keletos minučių sugrįžo linksmas.

Vėjas apsvirtė. Pučia iš vakarų. Sparnus atsukiau prieš jį. Dabar eis, tik džiaugtis reiks!.. Tu buvai apačioje?

– Buvau. Permainiau. Nedaug ir buvo.

– Dabar vėl pasakosiu. Tiktai mums reiks dažniau atsiminti savo darbas.

Niekam dar aš nepasakojau savo gyvenimo paslapčių, savo nepavydėtinos istorijos. Tau pirmam. Gal bus kiek lengviau, kai tu mane išgirsi. Per daug jau mane vieną ta uola slegia, per daug vargina ir ardo.

Lig tol mano širdis nepažino meilės. Ji buvo sušalusi, sustingus. Niekas jos nešildė, karštu kvėpavimu niekuomet neapgobė.

Nujaučiau, kad yra pasaulyje meilė, kad žmonės pasiekia ją; bet man atrodė, kad aš jos niekuomet nepasieksiu, niekuomet neprilipsiu to kalno, ant kurio ji auksu žėri. Ir netikėjau, kad ji būtų tikras daiktas. Maniau, tai tiktai pasaka. O gal aš ieškoti nemokėjau, kol ji pati į mane neatėjo... Tėveliai man meilės nepaliko. Bobutė irgi nepakankamai mokėjo duoti. Schonfeldtas, nors ir koks man buvo geras, vis viena mačiau jame poną, savo šeiminingą. Kiti berniokai nuo manęs šalinosi, nemėgo. Mergiočių aš tarytum ir nemačiau, lyg jų ir visai negyventa.

Paklausi gal, kuo aš gyvenau: kas buvo mano džiaugsmas, kas sielvartas?

Džiaugiaus knygų skaitymu, galvojimu, aprašymais protingųjų žmonių. Jokių apysakų nei pasakų tuomet nei akyse nemačiau. Gal jų nebuvo pas Schonfeldtą. Gaudavau nuo jo vokiečių istoriją ir istoriją viso senojo ir naujojo pasaulio. Man labiausiai istorija patikdavo. Ir šiaip gaudavau visokių senų knygų. Tik vokiečių kalboj. Jis mane gerai vokiškai išmokino. Nei vienos dienos negalėjau pabūti bent kiek neskaitęs. Nerimavau tuomet. Geriausias mano nusiramimas buvo knyga.

Vasaros vakarais mėgau sėdėti prūdo krašte. Žiūrėdavau tuomet į ramų vandens ribuliavimą, į giliai paskendusius debesis. Skaičiau žvaigždes danguje. Dabojau, kuri didesnė, kuri mažesnė. Sekiau jų kelią. Ir man tuomet atrodė, kad aš visai išnykstu, virstu kažin kuo ir aukštai išskrendu. O paskui mane skrenda, genasi visos nakties daina. Dingsta viskas iš akių, ir aš matau naujus pasaulius, pilnus kitokio, tobulesnio gyvenimo. Jaučiau patį Dievą...

Kai kuomet, man taip besėdint, ir vieversio rytmetinė užtikdavo...

Man suremdavo širdį pamačius elgetą ar kokį pavargėlį žmogų. Ir klausiau savęs:

„Kodėl jis ne toks kaip kiti? Kodėl jis elgetauja, šunis lodo, kai kiti ramiai sau namie sėdi?.. Kam žmogus žmogų ėda, kam savo brolių persekioja, jį kraujuose maudo? Kam pjaunas tarp savęs gyvuliai, kodėl ir jie neužsieina?.. Kodėl mūsų pasaulis toks, o ne kitoks? Ir nejaugi jis kitokiu negali būti?“

Aš, regis, būčiau įmanęs, būčiau padaręs, kad visiems gera būtų, kad visi tik džiaugtis galėtų; kad žmonės mylėtų žvėris, o žvėrys žmones. Ir tai padaryti, norėjau galingu būti, galingesniu neg patsai Dievas. Net sudrebėdavau, apie tai pagalvojęs. Ir tikėjau, kad kokią naktį nubusiu galingas, neįveikiamas... Žinojau, kad aš tik plūstu, bet laukiau, laukiau ko...

Susimąstė, susigalvojo Kuprelis. Akimis toli, regis, mato. Krūpterėjo staiga. Tarytum sugrįžo iš kur.

– Nueik apačion pažiūrėti. Kaip tenai... Kažin apie ką čia tau pasakojau?.. Na, nieko. Toliau!..

Maišą radau jau pilną. Dabar labai greitai mala. Sparnai tik švaisto palangiais. Piklius dūsauja skubiai, patenkintai. Ratų ir mažų ratelių dantys vien mirga, vien mirga. Vieni kitus gauda. Net sienos dunda, dreba. Voratinkliai kertėse šokinėja, kratosi. Vorai negriškus šokius šoka, patys apmiltinti, nubaltinti. Visas malūnas tarytum ne malūnas, bet koks didelis gyvis. Rūstus ir smarkus toks. Regis, kažin ką galėtų sutrinti ir sumalti.

X

Vėl pasakoja Kuprelis.

– Pamačiau ją pirmą kartą bažnyčioj.

Matydavau ją nuo viškų kas šventadienis. Prie paskutiniojo pilioriaus, ties kairiuoju altorium.

Nesistodavo niekur kitur. Kartais atsigrįždavo ir pažiūrėdavo aukštyn į vargonus. Tuomet, būdavo, mūsų akys sulieja akimirksniui savo žvilgsnius. Aš noriu žiūrėti į ją, jos atvirą grakštų veidą, gujas gilią akis kuo ilgiausiai, bet ji bematant galvelę pakreipia ir jau į altorių meldžias. Laukiau jos žvilgsnių, nepraleisdavau nei vieno. Sekiau pakėlęs galvą, kuomet ji vėl atsigrįš. Nerūpėjo jau nei gaidų daboti. Iš karto visą puslapį perskaitau ir atmintyje laikau. Ir groti sekėsi geriau negu kuomet. Visa bažnyčia, viskas gaudė mano vargonais. Žmonės darės maldingesni, nuo klebono gaudavau veik kiekvieną šventadienį vis didesni pagyrimą.

Laike pamokslo būdavo geriausia. Norėdavau, kad kunigas jį sakytų, niekuomet jo nepabaigdamas. Tuščia darėsi, kai žmonės pradėdavo eiti iš bažnyčios. Išėdavo ir ji... Dingdavo ūkanota pasaka.

Po visam, būdavo, tekinas lekiu į šventorių. Ieškau jos tarp būrelio merginų ir berniokų. Niekur nebūdavo matyt.

Man nuostabu darės, kur ji galėjo taip greitai dingti. Vieną kartą net pamaniau, kad gal man tik vaidinas.

Eidavau namon, tikėdamas ją kitą kartą kuomet pamatyti. Bet drauge slėgė baimė, kad niekuomet daugiau nepamatysiu.

Ateidavo ji bažnyčion sodietiškai, bet gražiai apsirėdžiusi. Matyt, mėgo tamsiai raudonas varsas. Labiausiai jai tiko beveik juosvas sijonas ir balta kaip sniegas bliuze plačiom rankovėm.

Ūgio ji buvo ne aukšto, vidutinio, bet labai dailiai išaugusi. Skaisčiais raudonais veideliais. Kaip pražydusi rožė. Galvelę gobė dideli, tankūs, tamsiai geltoni plaukai. Antakiai dar tamsesni. Iš tolo atrodė net juodi. Ir tai nepaprastai ją dabino.

Įeidavo ji bažnyčion guviai, bet drauge laisvai ir gracingai. Žvilgterėjus kiek atgal, klaupdavo ties tuo paskutiniu piliorium.

Tik ją pamatydavau, visa bažnyčia man nušvisdavo. Apsiniaukdavo, kai pastebėdavau, kad į ją dešimtys berniokų akių žiūri. Kad, rodos, būdavo, įmanyčiau, uždrausčiau vyrą į moteris bažnyčioje žiūrėti.

Nuo to laiko pradėjau daugiau savo išvaizdai domės kreipti. Pasisiūdinu dailesnius rūbus. Susitaisiu minkštus, blizgančius batus. Susigadojau gerą skrybėlę. Nusipirkau lazda sidabrine galva. Prausiaus geresniu muilu, rūpestingiau šukavaus. Ir nepajutau, kaip netrukus virtau visoje apylinkėje geriausiai vilkinčiu vyru.

Pirmai, nors man pinigų netrūkdavo, nesidabinau labai, nesitaisiu nei gerų rūbų, nieko. Ir batus ne taip dažnai šveisdavau.

Skusdavaus tik rečiau. Plaukai ilgiau galėjo kaip norėjo augti. Bet ji, nors jos dar nepažinau, visiškai mane pakeitė.

Ir aš pats nesuprantu, kodėl taip greitai ją pamylėjau. Kodėl taip smarkiai ji iš pirmo pamatymo mane sužavėjo? Tą pat dieną, kai dar pirmą kartą pradėjau groti Skardžių bažnyčioje. Tik atkėliau galvą nuo vargonų ir žvilgterėjau žemyn, į žmones, ir pamačiau ją. Man sužėrėjo ir sutemo akyse.

Sapnavau ją kas naktį. Jei kuomet nesusapnuodavau, visą dieną vaikščiojau apniukęs. Nežinojau, kokio darbo imtis. Klausiau ir pykau: „Kodėl aš šiąnakt jos nesusapnavau?“

Šventadienio laukdavau labiau negu vaikai Velykų.

Kartą, kai nepamačiau jos bažnyčioje, negalėjau sau vietos rasti.

„Gal susirgo? O gal jau mirė?“

Mano vargonai gaudė, verkė ir meldėsi drauge su manim. Jei būčiau galėjęs, būčiau lėkęs jos ieškoti. Bet kur ir kokiame krašte ji gyveno, nežinojau.

Mišparams pasibaigus, prireikė klebonijon nueiti. Nunešiau klebonui kažkokius popierius pasirašyti.

– Kas tau? Kodėl tu šiandien toks išblyškęs? – klausia klebonas. Susirūpinęs, nors ir pro juokus. – Matyt, tave kokia liga apima. Ką? Beskuo tu taip grojai ir giedojai graudingų balsu. Eik, atsigulk.

– Nieko, aš sveikas, – teisinuos. – Tik taip man truputį negera.

– Kas gi tau galėtų būti? Gal įsimylėjai ką? Gal patiko kokia mergiotė? O, jos moka pagauti bernioko širdį. Tai niekis. Tą ligą persirgsi.

Nieko neatsakiau. Nustvėriau pasirašytus popierius, ir pro duris. Dar ką klebonas sakė ir juokavo,

negirdėjau.

Laukiau, tikėjau, kad ji kuomet atvažiuos kūma, atveš kieno mažutį krikštan. Arba bus kam pomergė, jaunąją prie altoriaus atlydės. Maniau, pamatysiu tuomet ją arčiau, galėsiu susipažinti, kokį žodį tarti ir nuo jos ką išgirsti.

Buvau prasimanęs vaikščioti medžioti. Susigadojau šautuvą. Išlandžiojau visas parapijos girias, išbraidžiau pievas. Nei vieno sodžiaus neaplenkiau. Ir nei miške uogaujant jos nesutikau, nemačiau pievoje šieno grėbiant nei darželyje gėles laistant.

Baigės vasara. Artinos tamsus ruduo. O aš vis niekur negalėjau jos rasti. Tik bažnyčioje, prie aukštojo pilioriaus.

„Gal man tikrai bažnyčioje vaidenas? Trotina mane kokia pikta dvasia?“

„Ne! Juk aš esu sveikas“, – priešinaus toms mintims.

„Bet gal ji niekuomet apie mane ir nepagalvoja? Gal ji bažnyčioje ne į mane žiūri? Į vargonus? Į kitą kokį anapus mano pečių? Myli kitą?“

„Ne! Ne! Ji į mane žiūri, mane mato“.

Ir kovojo, grūmėsi tos mintys, man galvą svaigino, nakčių užmigti neleido.

Ir štai vieną naktį, kai jau viso miestelio gaidžiai urmu giedojo ir diena aiškiai brėško, atėjo man viena mintis. Visai nauja, labai drąsi.

„Priminsiu klebonui, kad reikalinga bažnyčios choras padidinti. Tik moteriškais balsais. Vyrų jau pakanka. Tegul iš sakyklos pasako ir karštai paragina.“

„Bus ir jį!“ – įsitikinimo viltis tiesiog mane iš lovos kėlė.

„Ateis! Tikrai ateis!“

Abejonės išblyško ir draikėsi. Ramu pasidarė. Užmigau ir atsikėliau tik vėlai.

Tuoju nuėjau į kleboną. Žodžių man nestigo choro mažumą ir silpnumą įrodyti. Buvau iškalbingas, išvaizdus. Klebonas jau viduryje mano įtikinimų suriko. Sakė, kad visai taip pat mano.

Laukiau sekmadienio nekantraudamas.

Atėjo ir sekmadienis. Klebonas po pamokslo ilgai ir šiltai ragino. Mergiotės domingai, galvas pakėlė, klausės. Klebonas žadėjo joms daug malonės nuo Dievo ir garbės nuo kitų parapijų.

– Vis tai garbinimas, malda Viešpačiui. O kai malda graži, kai daugelis ją siunčia drauge, tai ji ir Dievui malonesnė, tai Jis ir greičiau jos išklauso, – aiškino.

– Fertig! – džiaugiaus.

Tuoju po mišparų, kas panorės išmokti giedoti, liepė klebonas visiems į mane susirinkti. Žvilgterėjau tuo metu į ją – klausos. Paskum persižegnojus greitai pro duris išėjo. Į mane praeidama aukštyn pažiūrėjo ir dailiai šypterėjo. Lyg norėdama būsimam mokytojui kiek įsiteikti. Tai man net kvapą atėmė.

XI

Kuprelis priminė darbą. Liepė man savo prižiūrėti, o jis tuo tarpu savo, kas reikia, atliko.

Ir vėl pasakoja neskubindamas. Nieko savyje neslepia, nieko nepalieka. Kiekvieną smulkmeną, jausmu persunktą, atiduoda. Jo vyriškai tenoringas, dar skambus balsas maišosi su malūno ūžimu ir bildesiu. Malūnas jam pritaria, gyvena jo virpėjimu. Jis, neklusnus jo įrankis, šiuo metu lyg klausos jo.

– Skubiai parsprūdau namon. Laukiau naujų giesmininkių ateinant – laukiau jos vienos. Pietuoti nerūpėjo. Tarnaitė prašė, sakė, kad atauš.

„Tegul sau!“ – pamojau.

Ėjau nuo lango į langą. Žiūrინėjau nekantraudamas pro juos. Šventoriuje ir palei šventorių vaikščiojo, šnekučiavo žmonės. Berniokai su mergiotėmis linksmi tarškė ir juokavo. Regis, kad ir pamokslą būrų užmiršę, kunigo žodžius vėju paleidę. Niekas nei nesiartino į mano namelį. Niekas.

„Jei nesutikau jos, visą parapiją išvaikščiojęs, tai čia ir tikėtis nėra ko!“ – atsitraukiau nuo lango.

Nubodo. Jau daugiau valandos. Supykęs atsisėdau ir papietavau. Valgis buvo negardus. Nejaučiau jo skonio.

Vėl laukiu.

Vis nieko nėra.

Priėjau prie fortepijono. Kai ką pasiutusio užbarabonijau.

Trankiau pirštais, kur papuolė ir kaip papuolė. Riaukė, gaudė fortepijonas lyg koks priešistorinis gyvis, kito, dar didesnio, gyvio lamdomas. Maniau, nuo jo riksmo lubos sugrius. Nebojau. Dar pikčiau.

Staiga girdžiu – šneka priemenėje, mergiotės! Širdis sustojo.

Štai jėjo. Trys. Vyriškis ketvirtas. Ko jam?

Nėra jos tarp jų! Neatėjo!

Ko nepasakiau jėjusiems:

– Eikit sau iš čia. Aš nenoriu tokių mokinti.

Jie ir neprašomi atsisėdo. Laukia ir į mane žiūri. O aš vaikščioju. Kambarį skersai ir išilgai žingsniuojau, tarytum čia nieko ir nebūtų. Pyktis, rodė, veržės iš kiekvieno mano judesio. Jie nieko nematė.

Viena mergiočių atsistojo, ilganosė tokia, ir sako į mane visai nedrąsiai, – regis, ims ir rankon pabučiuos.

– Mes, ramsteli, giedoti atėjome... mokintis.

– Gerai, kad atėjot, – burbtelejau, praeidamas pro ją.

– O ar tuoj, tamsteli, pradėsi?..

– Ko?

– Mus mokinti.

– Palaukit. Jūsų per mažai atėjo.

– Daugiau ir neateis. Niekas nenori. – Sustojau, sukandau lūpas.

– Mums pareiti toli, kad tamsta greičiau... – pradėjo kita.

– Taigi, toli, – pridūrė vyriškis.

Nebuvo kas daryti. Turėjau pradėti. Nors viduje virė. Išmėginau jų balsus. Nekokie jie buvo. Viena spiegė lyg ožka, negalėdama nuo stogo nulipti, kita tvoron įkliuvusios avelės balsu bliovė, trečia, kuri pirma prašnekėjo, dar kiek žmoniškiau. Bernioko buvo toks balsas, kad nors sviesk jį pro langą.

Paskum jau neturėjau ko su jais veikti.

Dar kiek pasikankinę su do–re–mi–fa–sol–la–si–do, tylėjom. Mano giesmininkės sunkiai alsavo, o giesmininkas rankove prakaitą nuo kaktos braukė.

Vėl priemenėje balsai, linksmas, guvus šnekesys, skubūs žingsniai!

– Gundė! – sukuždo mergiotės.

Plačiai prasivėrė durys, ir... aš visas nutirpau: jį peržengė slenkstį. Žiūriu į ją ir matau lyg pro rūkus. Taip, ji, ji!

Priėjo, pasisveikino mane, lyg ne visai pirmą kartą būtų mačiusi. Linksmi, jaukiai prakalbino anksčiau atėjusius. Giedra visiems pasidarė.

Vėl į mane:

– Prašau man ir draugei dovanoti, kad pavėlavom. Iš bažnyčios buvau namon parėjus. Būčiau greičiau atėjus, bet atvažiavo svečių. Turėjau užtrukti.

Ji šnekėjo su manim laisvai, artimai, o aš jaučiaus lyg sugautas. Neįstengiau surasti nei vieno tinkamesnio žodžio. Man buvo linksmas, keblus, ir sarmatijaus drauge. Buvau kaip vaikas, pirmą kartą pamatęs kunigą.

Jos grynas, skambus ir vaiskus balselis plaukė kaip vanduo. Skardėjo ir jaukino visą kambarį.

Pamažu aprimau kiek, pripratau. Nors jos artis ir kaitino, ir neramino.

Pajaučiau įkvėpimo, įgavau drąsos, pradėjau bandymus. Gera buvo mokinti. Mokinau lygiai domingai visus. Nei balso, nei žodžio negailėjau. Mano kalba bėgo greitai, aiškiai, įgavo autoriteto. Net pats savo kalba gėrėjais.

Laimingas buvau tą vakarą. Jaučiau, kad įžengiau naujan, lig šiol nežinoman, tik sapnuojaman pasaulin. Ten nebuvo jokių abejonių, kurios pakerta kiekvieną gyvą mintį. Jaučiau tik ramumą ir kūrybos valią.

Žiūrėjau į ją, gėrėjais. Džiaugiais.

Ji giedojo, aukštai pakėlus knygą. Jos balsas liejosi, plaukė, dabino viską. Net kitų balsai įgavo skambesio. Lyg ji nudažė juos. Bet ar ji jautė, kad ji mane daugiau dabino neg ką kitą, šildė mano širdį, plėtė ir gilino vaidentuvę, kėlė mane iš aslos?

Gal ir jautė.

Pradėjo temti. Tamsu pasidarė kambaryje. O aš vis giedu su savo naujomis giesmininkėmis. Giedočiau visą naktį. Dar geriau tamsoje. Nieko nematyti. Minčių niekas nekliudo. Jos audžias, pinas į artimus lūkesius, tai tolimus staiga. Ir dar labiau viliojančius.

Jau štai, prisimenu, ketina giesmininkės traukti namon, prašo paleisti. Gaila jų, visų jau gaila. Bet kiek įmanydamas traukiu laiką, tai tam, tai kitam sulaikau. Ne, nepalieka. Vėlu, teisinasi. Išėjo.

Norėjęs buvau Gundą kiek palydėti. Pasisiūlyti neteko drąsos. Tik paklausiau, jos švelnutę ranką spausdamas:

– Ar toli tamstai namon?

– Visai netoli. Čia pat miestelyje. Sodžiaus gale, į ežerą... Tai ką? – paklausė trumpai, paslaptinai, galvutę į šoną pakreipus. Nusišypsojo, akysna pažiūrėjo.

Susisukę man galvoje nuo žinios, kad jos čia pat, visai netoli nuo manęs, gyvenama. Tik koks pusė kilometro!

Ir nuo jos klausimo nejauku pasidarė. Susisarmatijau, atsakyti nieko negalėjau. Vėl pristigau žodžių.

Ji lyg palaukė ko, pastovėjo valandėlę. Paskum dar kartą žvilgterėjo taip įdomiai ir, apsisukus kaip voverė, greitai nuėjo paskui savo draugę. Toji, paėmus jos parankio, klausė apie ką, tyliai kuždėjo.

Lydėjau jas akimis, sekiau kiekvieną žingsnį. Ir tarytum pamečiau ką, kuomet jos gatvės vingyje pasislėpė.

Jau geso vakaro aušra. Jos dažai blyško ir dilo. Žvaigždėmis buvo visas dangus nubarstytas. Vakarinė nuslinko į pat kraštą. Jos silpni spinduliai dar žybčiojo, pasakojo negirdėtas paslaptis, žmonių jaunas širdis žavėjo.

Ilgai vaikščiojau po kiemą. Nei rudens perimančio šalčio nejaučiau. Galvojau apie ją. Stengiausi prisiminti kiekvieną jos žodį, balso skambesį, akių šiltą, veriantį žvilgsnį. Stengiausi prisiminti, kaip tas žvilgsnis mane tirpdė, kuteno širdį. Stengiausi matyti ją kuo aiškiausiai savo vaidentuvėje. Kai tas paveikslas imdavo blykšti, stengiausi laikyti jį visomis pajėgomis, neleidau jam išdilti. Kai jis stovėjo prieš mane aiškiai, kaip gyvas, tiesiau į jį rankas, norėjau apimti.

Nuėjau gulti pačiam vidunaktyje. Tylu buvo visur, visi miegojo.

Gulėjau, varčiaus, miegas nėjo. Mintys vis pynėsi apie ją, vis audė lūkesį.

„Daugiau aš nieko nenorėčiau, kad tik ji mano būtų, mane mylėtų.“

„Be jos man nei pasaulis nemielas, nei dangus, nei žemė. Ji viskas, viskas man amžinai!..“

„Ji, nors sodietė, nepaprasta, matyt. Gaidas pažįsta, gieda gražiai. Turi malonų būdą. Jaučiama šviesos. Gali ir geresniam neg aš patikti, gali ją koks ponelis pamylėti. Kur man, vargoninkėliui, prie jos siekti!“ – nusiminiau.

Nors džiaugiausi, kad šiandien ją pažinau, bet dar sunkiau man darėsi, dar labiau spaudė nežinios akmuo.

„Kodėl neatsigrįžo? Kodėl taip skubiai nuo manęs nuėjo? Žinoma, aš jai nei ne galvoje. Ji tik juokauja su manimi.“

„Ne! Ne! Negali būti!“ – slopinau tą balsą.

Užmigau – kuomet, nemenu. Pavargęs, nuilsęs.

Atsikėliau prieš pat mišias. Buvau jau sveikas, ramus, lyg karštam vandenyje išsimaudęs. Buvo gera, kad pagaliau pažinau ją; lyg ką pergalejau; praardžiau kokią stiprią sieną, padariau joje spragą. Tikėjau, kad jau esu perlipęs per slenkstį, įžengęs tan naujan, neregėtan pasaulin. Viltis supė vaidentuvę, skleidė joje žavingus vaizdus.

Ilgu, baisiai ilgu buvo laukti kito šventadienio. Sulaukęs vakaro, džiaugiausi, kad viena diena ta ilgoji savaitė jau sumažėjo, kad viena diena greičiau galėsiu ją pamatyti. Vargonai suš visai kitoniškai neg kuomet. Ir ji bus visai netoli. Ten pat, kur aš.

Sekantį šventadienį atsikėliau anksčiau neg paprastai. Tik išaušus nuėjau rytmetinių giedoti. Bažnyčia buvo jau atdara. Bet viduj dar nei vieno žmogaus nebuvo.

Užlipęs ant viškų, sustojau. Gundė su savo drauge sėdi klaupkose prie vargonų! Pamačius mane, išėjo prieš, jaukiai pažįstamai pasisveikino. Paskum grakščiai pakreipė galvą ir sako, tiesiai akysna žiūrėdama:

– O kad mes, tamsta, lietuviškai rytmetines užgiedotumėm? Ką? Pažiūrėtumėm, kaip lietuviškas balsas bažnyčioje skamba?

– Nežinau. Negalima. Ne, visai negalima... Pagaliau juk vis tiek ir lenkiškai, – paaiškinau.

– Ką tamsta sakai?! – šūkterėjo Gundė, atopakalin atsitraukdama. – Iš tamstos žodžių matyt, kad jokio supratimo apie savo tėvynę neturi, Lietuvos nežinai, – nustatė ji pasigailėdama, nustebus.

Nieko aiškaus negalėjau jai į tai atsakyti. Apie savo tėvynę aš tikrai lig tol nedaug turėjau supratimo. Kai augau pas gerą Schonfeldtą, maniau, buvau vokiečiukas. Tas gi senis klebonas, pas kurį pyragus minkiau, mane lenku vadino. Dabar ji štai nustebo, kad nežinau, kad esu lietuvis.

Ėmiau jai aiškinti. Sakiau, kad nors čia visi žmonės ir lietuviškai šneka, bet nuo seniai Dievą bažnyčioj lenkiškai garbina, taigi ir negalima jų papročių pertraukti, naujos maldos įvesti. Dar sakiau, kad Dievas daug kalbų moka, daug jų pažįsta, taigi ir lenkiškai supranta.

Ji į mano aiškinimus tik karčiai nusišypsojo. Pastebėjau, kad ir karti šypsena ją dabina.

– Gal bažnyčioje negerai ginčytis, velniai gali juoktis, – visainuginklavo mane Gundė, radus svaresnį ginklą ir karčią šypseną į draugingesnę pakeitus. – Bet būk geras, atėik kuomet į mus. Mano tėvelis džiaugsis. Tuomet plačiau galėsime pasišnekėti, kodėl čia reikia lietuviškai giedoti, nors pirmai ir kažin kiek būtų lenkiškai giedota. Pradėkim dabar: „Garbinkim Viešpatį Dievą“...

– Na, Ievut, pradėkim! – Susėdo jos klaupkosna ir pradėjo. Negalėdamas atsiremti, išslydus visai mano atsparai iš po kojų, ir aš ėmiau tarti vargonais.

„Koks bus galas?“ – rūpinaus. Prisiminiau Velykas, filijos kleboną.

Po truputį pradėjau nurimti. Gundės balsas mane ramino. Rodės, ne mergiotė, bet koks angelas iš dangaus gieda. Ir pačios rytmetinės taip nuostabiai, sklandžiai lietuviškai skambėjo. Lenkiškai panašiai toli gražu negalėtų.

Sugiedojau ir aš, vargonus smarkiai paleidęs.

„Tebūna, kas nori!“

Nežinau kodėl, bet man atrodė, kad aš lietuviškai galiu laisviau giedoti neg lotyniškai ar lenkiškai. Gal vien dėl jos?

Gundė, pastebėjus, kad ir aš giedu, atsigrįžę į mane ir nudžiugusiai, padrąsinančiai galvute linkterėjo. Aš dar daugiau sustiprėjau savo naujoj padėtyj.

Davatkos, įėję bažnyčion, tuojau kėlė galvas į viškas. Sustovinėjo ir nustebę klausėsi. Į altorių eidamos, ir tai dar po keletą kartų grįžosi atgalion. Nors davatkos žino, ką reiškia grąžytis bažnyčioje – velnią visam jo baisume gali pamatyti.

Po rytmetinių laukiau, kad Gundė ir rožančių giedos lietuviškai. Net pats buvau pasiūlęs, bet ji manė, kad šiam kartui pakaks.

– Paskum kuomet.

Jos drąsus protingumas ir išrokavimas stebino mane. Visai mane iš pat pradžių sužavėjus, atrodė, kad ji vis daugiau man patinka. Gėrėjaus ja, kiekvienu jos žodžiu.

Po mišių klebonas pašaukė mane klebonijon.

„Žiūrėsiu, kas dabar bus!“ – galvojau eidamas, vyriškai visam kam pasiruošęs.

Bet buvau paruošęs ir visišką apgynimą ir sau, ir savo žygiui, nors tikrumoj ir nežinojau argumentų, kam Skardžių bažnyčioje reikia lietuviškai giedoti. Lyg nujaučiau juos. Iš Gundės, iš jos balso žvilgančio ir spragančio skambesio. Jis vis aidėjo ir mano ausyse, ir širdyje.

– Kaip tu šiandien rytmetines giedojai? – paklausė manęs klebonas rimtai, oficialiai.

– Lietuviškai, – atsakiau drąsiai, pasirengęs nors kartais su juo kirstis.

– Kaip drįsai be mano sutikimo?

– Aš norėjau pabandyti, kaip lietuviškas balsas Skardžių bažnyčioje skamba. Skamba gražiai.

Klebono oficiališkumas tuojau išnyko. Jis žvilgterėjo į mane palankiai ir net nusišypsojo. Atrodė, kad aš jam patikau ir pasielgimu, ir atsakymu.

– Gerai, kad pradėjai. Labai gerai. Reikėjo jau anksčiau pradėti. Tik aš, neseniai čia atkeltas, nediršau. Gerai, kad tu pradėjai. Galėsi dabar kas šventadienis lietuviškai rytmetines giedoti... Paskum toliau ir iš rožančiaus lenkišką kalbą išvysime. Tik nereikia skubėti. Reikia pamažu. Pirma rytmetinės, paskum rožančius, o pagaliau ir kiti giedojimai. Niekas nei nepajus.

Aš pritariau klebonui.

– Kokia mergiotė tau padėjo giedot?

– Dar gerai nepažįstu. Ji čia pat iš miestelio.

– Gražus balsas. Dailiai, labai dailiai gieda. Smagu buvo klausyti.

Džiaugiaus, kad klebonas ją gyrė.

– Ji, matyt, dar pirmą kartą?

– Praeitą sekmadienį atėjo.

– Šiandien ateisiu pažiūrėti, kaip jūs ten mokinatės. Gal dar lietuviškai ką sudainuosim... Reikia Lietuvą pamažu gaivinti, atsargiai krapštyti iš miego. Staiga nubudus galėtų išsigąsti, – baigė klebonas pamokinančiai. Gal man įspėti, gal save pateisinti.

Visai nelaukiau, kad toks bus galas. Klebonas ateidavo veik kiekvieną šventadienį pasiklausyti, kaip mes giedame, o pagaliau pats pradėjo visus mokinti dainuoti. Po keleto savaičių kad užtraukdavome chorą kokią dainą, net visas miestelis aidėjo.

Nepaprastai dainas pamėgau. Kai dar buvau mažas, mėgau klausyti sodžiaus mergiotes vakarais dainuojant. Tiko man dainų graudingumas, liūdesys. Jų švelnus, smagus liūliavimas. Ir aš pamenu, kad tyliai joms tariau. Ir tardamas lingavau į šonus, tarytum mane kas supė ar vežė laivu per didelį, platų ežerą.

Jau kelinton dienon atnešė man klebonas *Aušros* dvejetą numerių. Skaityti lietuviškai dar nebuvo praręs, daug žodžių man trūko, daug ko nepermaniau. Jis man noriai aiškino. Netrukus pats viską supratau. Pradėjau laisvai lietuviškai galvoti, lietuviškai jausti.

Nuostabiai greitai pasidariau lietuvis. Tik kažin, kieno buvo didesnis nuopelnas, Gundės ar klebono?

Gundė ateidavo giedoti rytmetinių tik su savo drauge. Kitos giesmininkės visai neateidavo. Joms buvo toli. Tik retai kokia, anksti iš namų išklydus.

Taip sutartinai ir dailiai mes visi trys giedodavom, kad rodės, net šventieji bažnyčioje mūsų Dievo garbinimo klausėsi ir jų gaudūs veidai pragiedrėdavo kiek. Viskas joje virsdavo kitaip, sava ir artima. Ko tik nemelstum, vis rodės, Dievas čia išklausytų. O aš meldžiaus, mano malda meilės prašė. O meilė buvo arti, čia pat.

XIII

– Ar tu girdi? – pašoko Kuprelis. – Girnos dykos mala! Lėk greičiau apačion!

Griūnu laiptais.

Radau maišą, jis kabo palaidas! Vėjas, įsiveržęs pro duris, plavesuoja jį į šonus. Jame nieko nėra.

Vėl tekinas viršun. Į Kuprelį.

Kuprelis nieko neatsakė, tik piktai į mane pažiūrėjo ir kaip skritulys nuriedėjo žemyn.

Aš paskui. Manau, kad čia jau nėra žinios, kas atsitiko.

– Žiūrėk, ką padarei!

Atkišė jis rankovę, kurią aš, mainydamas maišus, užstūmęs visai pamiršau atstumti. Jam dabar atkišus, maišas pusiaupilnis prisipildė sėlenų.

– Žiūrėk dar čia! – atidarė piklių iš šono. Pakėlė maršką. Priėjau. Žiūriu skrynkin. Net akyse tamsu

pasidarė. Didelė krūva baltų kaip sniegas miltų, užterštų sėlenomis. Į galą, į rankovę net juoda.

– Reikės pyragai su sėlenomis valgyti, – nustato Kuprelis šaltai.

Stoviu ir nežinau, kas daryti. Žiūriu tikrai į miltus.

– Imk maišą. Nešk tuojau. Skrisk su juo viršun, – skubina jis. Nutvėręs maišą, tikrai skrendu.

Užpylęs – atgalion. Kuprelio jau čia nėra. Atsidengęs piklių, vėl žiūriu į miltus. Baisiai, baisiai jie suteršti. Pyktis kremta. Rodos, nežinau, ką įmanyčiau.

– Kas dabar su jais daryti?

Malūnas sustojo. Sustabdė kas. Įlėkė Kuprelis iš lauko.

– Semk sėlenas iš pikliaus. Pilk maišan. Prisitaisiau maišą prie durelių. Ėmiau žerti su lentele. Tikrai nuo paviršiaus, gražiai.

– Semk ir su miltais! – liepia.

– Kad gaila.

– Nieko, negailėk! – susijuokė pro pyktį. – Kaip sumalei, taip ir suvalgysi.

Tyliu. Ir jis tyli. Tylėdami žeriam sėlenas maišuosna. Su miltais.

Retkarčiais Kuprelis žvilgterėja į mane. Iš padilbų, bet nerūsčiai, tėviškai. Aš sarmatijuos ir pykstu ant savęs.

Susėmėm. Liko tik balti, gražūs miltai. Tik ne tiek daug, kiek turėtų.

– Nešk šitą maišą ir užpilk. Aš tuo tarpu malūną paleisiu, – sako Kuprelis jau visai ramiai.

– Ar su miltais nieko blogo nebus?

– Žinoma, ne. Jie pikliuje atsiskirs. Sėlenos nueis savo keliu, miltai savo. Tik darbo daugiau... Žiūrėk, dabar jau niekuomet nepalik užkišęs anos rankovės. Kitaip ji tik sėlenų prisipildo, o kai joms nės kur išeiti, jos ir veržias per viršų skrynion, tiesiai miltuosna. Dar kitą kartą taip susigrūda gale rankovės ir pikliaus, kad jį suturi. Tuomet jau lūžta, genda kas. Taigi dabok!

– Kiek laiko sugaišom! – nustatėm abu susitaikę.

– Gal ir aš kiek kaltas. Per daug įsipasakojau, – sutinka Kuprelis.

Ir vėl viskas suūžė, subildėjo.

XIV

Ir vėl sėdim vienas prieš kitą. Tarytum nieko ir nebuvo. Kuprelis man savo širdį atveria, neslepia jos, apsakinėja.

– Kartą, jau vėlai rudenį, mūsų giedojimo repeticijos ilgai nusitraukė. Lig pat vidurnakčio. Tai buvo sekmadienį prieš pat Nekalto Prasidėjimo atlaidus. Tie atlaidai buvo dideli, nes Skardžių bažnyčios vardinės. Taigi rengėmės dailiai pagiedoti. Darmokinomės vieną naują mišią, tai dienai pritaikintą. Baigėmekur jau vėlai. Giesmininkės, kurios buvo iš tolo, nuėjo miegoti špitolion. Kitos į savo drauges iš arčiau.

Gundė tą vakarą buvo atėjus be draugės. Visoms jau išsiskirsčius, paprašė:

– Palydėk tamsta mane. Naktis tamsi, galiu dar paklysti. Tokiu laiku ir vaidinas. Aš bijau.

Džiaugiaus, kad ji pati paprašė. Jau buvau norėjęs, tik nedrįsau pasisiūlyti.

Rengiaus ją palydėti, kaip kokion išpažinta. Galvojau pasakyti viską, kas mano sielą slegia ir širdį graužia.

Vienok buvo baisu gauti neigiamas atsakymas. Geriau gyventi bent ir viena viltimi, neg žinoti, kad jau viskas pražuvo, kad paskutinis spindulys užgeso.

Sunki yra ir nežinia. Jos našta veržia pečius. Ir vis didėja. Ima noras ją nutraukti, lengviau atsikvėpti.

Ak būtų gerai tamsią naktį, kai niekur nieko nematyti, negirdėti, atidengti mylimajai širdį parodyti jos žaizdas ir paprašyti, kad ji papūstų į jas savo lūpomis.

Ką galvojau, ko nedariau, nieko nenusprendžiau. Išėjė iš kambario, įlindom lyg maišan. Orą galima buvo imti rankomis. Tuoj pametėm vienas kitą.

– Kur tamsta? – sušuko ji, tvoros atsidūrus.

– Čia, – atsiliepiu kaip pro pakulas. Išgraibę tamsą, pagaliau susiradom.

– Duok man tamsta savo ranką. Taip vienas sau eidami, atsidursim vienas vienam, kitas kitam miestelio gale. Tai ir bus palydėjimas! – juokavo Gundė.

Paėmiau ją po parankiu. Ji prispaudė mano ranką į save. Man per visą kūną perėjo smarkus, net geliąs virpėjimas. Paskum pasidarė šilta.

Ėjom arti vienas kito. Žengėm mažais trumpais žingsniais. Tamsa nereto. Vis buvo gili, bedugnė. Retkarčiais sušvisdavo ore sniego lopinėlis. Ir vėl užgesdavo.

Gundė šnekėjo susimąščiusi, tyliai. Lyg ne žodžiais, o vien mintimis. Ir aš klausiaus ne žodžių, o minčių. Jos žadėjo man. Aš laukiau, bet nedirįsdamas.

– Ar patinka tamstai tokia tamsa, tokia tyla? – Man be galo patinka. Nieko, rodos, nėra, viskas prapuolė, pasislėpė kur. Man patinka ruduo, žiema, ilgos naktys. Tuomet niekas akiesneveria, gali apie vieną galvoti. Aš mėgstu užsimerkti, prisiminti kokį žmogų ir žiūrėti į jį. Žmonės pasakoja, kad vėlu rudenį gerai mylėti. Gal tikrai taip. Gali visą sielą, visą širdį atiduoti tai meilei, paskęsti joje, jos milžinėse bangose.

Jaučiau, kad man dabar reikia suardyti sieną. Ar aš, vyras, neturiu tai padaryti? Reikia tik vieno žodžio. Ir tas žodis trumpas, sklandus. Bet aiškus, nepaprastai aiškus. Kad, rodos, jis būtų ne toks, būtų geriau.

Perėjom visą miestelį. Štai jau jų kiemo vartai. Išlėkęs sulojo šuva. Gundė krūptelėjo. Pripuolė į mane, prisiglaudė. Atsargiai ją apkabinau. Ranka sudrebėjo. Atgal atitraukiau.

– A-a! tai čia mūsų kiemas? – lyg nubudo Gundė. – Tu, Margi, loji? Eik geriau miegot, čia savi žmonės!

Margis nutilo. Miegoti bet nėjo. Prisiartino į mane, ėmė uostyti kojas. Norėjo, matyt, įsitikinti, ar jam nesumelavo. Suurzgė. Ir tik nenorom vėl tamsoj išnyko.

– Kaip greitai praėjom visą miestelį. Turbūt labai skubinom, – stebėjos Gundė.

– Mesėjom visai pamažu.

– Aš dabar eičiau dar toli, toli. Ir šnekėčiau, šnekėčiau. Tamsta klausytum manęs. Ar taip?

– Klausyčiau... – buvau dar norėjas ką pridėti, bet ką, pamiršau.

– Štai jau sniegas pradeda snigti. Prisnigs, matyt, daug. Bus visur balta, – traukė Gundė.

– Aš jau tamstą palydėjau. Eisiu namon, – pratariau tai nemanydamas. Norėjau dar drauge su ja pabūti, pavaikščioti dar kiek, – nors ir visą naktį.

– Ko tamstai skubintis? Gal laukia kas? Regis, neturi kam? Pasišnekėkim dar. Atmeni, kai aš tamstai bažnyčioje žadėjau kuomet paaiškinti, kodėl reikia Dievas lietuviškai, o ne lenkiškai garbinti? Dabar paaiškinsiu. Laiko yra, diena toli... einam, atsisėsime svirno prieangyj. Tenai užuovėja, ten nesinga. Tamsta manai, kad sušalsim?

– Galbūt ne.

– Aš manau, kad ne.

Susėdom. Iš pradžių tolokai vienas nuo kito, paskum ji arčiau prišlijo.

– O ką, nešalta?

– Man nešalta. Tiktai gal tamstai? – paklausiau, ieškodamas tamsoje jos žvilgsnio.

– Jau tamsta greičiau sušalsi neg aš, – pajaučiau, kad jos plaukai liečia mano skruostą. Staiga vėl atsitraukė. – Paaiškinti tamstai, kodėl aš tuomet bažnyčioje lietuviškai sugiedojau?

– Dabar aš jau spėju, kodėl. Aš pats nuo tos dienos daug pakitėjau. Gaunu iš klebono *Aušrą* ir kitokių knygų. Dabar jaučiuos lietuvis.

– Tai nėra ko tamstai daugiau ir aiškinti, – nudžiugo ji. – Mano tėvelis irgi gauna *Aušrą*. Iš Prūsijos mums atneša. Nuo mūsų ir klebonas ima. Mes laikom visą sandėlį lietuviškų knygų. Mums nuo sienos atneša, o jau paskum, po truputį imdami, visoje apylinkėje platina. Jų yra keletas vyrų. Mano tėvelis neina gabenti, senokas jau, tai kiti, jaunesni. Bet pas jį visas knygų sandėlis. Jos labai gerai tėvo paslepamos, niekas jų niekuomet jokiū būdu nerastų.

Jau ne kartą buvo krata, bet nieko nerado. Skundė ne vienas išdavikas. Ta vieta tik tėvui vienam žinoma. Nerodo jos nei man, nei motinai. Neparodo ir savo draugams. Jie atneša tik, atiduoda jam knygas, o kur ir kuomet jis paslepia, niekas nežino. Reikia kam, vėl atneša, paduoda. Bet svetimam

niekam neduos, jiems tiktai ar jau labai gerai pažįstamiems ir ištikimiems. Jei ne taip, tai seniai būtumėm pražuvę. Daug reikia kantrybės, daug vargo! – atsiduso Gundė.

Nutilom, pristigę šnekos. Ji, rodos, viską pasakė, o aš nieko, lyg neturėčiau ko.

Praslinko tyli valandėlė.

Staiga aš, nei nežinojau, nei neįėjau, kaip prašnekau. Ėmiau pasakoti apie save, savo margą buitį. Pasakojau smulkiai ir iš širdies. Pagaliau man pačiam graudu pasidarė ir turėjau nutraukti.

Vėl tylu.

– Ar tamsta neturi kokio draugo? Čia, Skardžiuose, ar kur kitur? – girdžiu jos klausimą, pilną šiltos, gundinančios užuojautos.

Jau buvau norėjęs ištarti žodį „Tamsta“, bet tuo metu lyg kas krūtinę man suveržė, lūpas sučiaupė. O ten, viduje, liepsnojo didelė ugnis, smarkiai kaitino širdį, stengėsi viršun išsiveržti – negalėjo.

– Nejaugi tamsta man nepasakysi?

– Dabar turiu gerą kleboną. Jis man vietos, manau, niekuomet neatsakys. Jis man beveik kaip draugas. – Jaučiau, kad mano sakiniai nelimpa vienas į kitą.

– Bet nejaugi tamsta neturi tikro draugo?

– Ne.

„Tamsta turi“, – maniau, man pasigirdo. Ne, tų žodžių niekas netarė. Gundė tyli. Aš negaliu turėti tikro draugo. Žmonės gali tik manęs pasigailėti, bet mylėti niekas manęs negali. Aš nenoriu pasigailėjimo, aš noriu meilės!

Bet jaučiu, kad Gundė sėdi prie manęs ir karštai ir tankiai alsuoja. Man vėl ramiau pasidarė. Bet aš nedirštu, aš nenoriu žinoti, man geriau tikėtis.

Vėl tylim abu. Žiūrim tik, kaip sniegas vis tankiau tamsoj baltuoja.

Pasigirdo gaidžio „kakariekū“. Kartą, kitą.

– Jau gaidžiai gieda, – pratariau.

– Dar palūkėk tamsta. Patylėsime drauge.

– Žiūrėk, kiek daug prisnigo, – vėl sušnekėjo Gundė. – Visur pabalo. Žemė, stogai, tvoros ir medžiai. Rodos, viskas pasidabino kokiais šventei. Lyg kokio svečio laukiama. Man patinka žiema. Aš myliu šaltį. Jis toks piktas, žnaibo pirštus, nosį, už ausų stvarsto. Žmonės pasidaro žiemą guvesni, laksto, dirba daugiau, daugiau galvoja. Motinos vaikams pasakas pasakoja. Man patinka žiema. Kaip tamstai?

– Man irgi, – sutikau su ja. Tiesa, aš pirmai neįėjau žiemos grožės, nemėgau šalčio, bet jos žodžiai man žiemą pagražino.

Ir vėl gaidys sugiedojo. Jam pritarė kiti. Neilgai trukus jų rytmetinė giesmė visą miestelio tylą suardė. Vienas traukė drūtu bosu, kitas baritonu gargaliavo, o koks trečias spiegė, lyg tvorą įkliuvęs. Buvo ir tokių, kurie taip smarkiai surėkdavo, kad savo „kakariekū“ užspringdavo ir nebaigdavo jo.

– Ne, tamsta, dabar tai jau eisiu, – tariu dar nesikeldamas. – Gali tamstos mamytė nubusti ir neradusi kažin ką pamanyti.

– Turbūt tamsta tiesą sakai, – gardžiai sušypso Gundė. – Dabar jau velniai nevaikščioja, ramiau bus eiti, niekas kelio nepastos... Matai tamsta, kaip prašvito nuo sniego; kelio nereikės graibyti, – surimtėjo.

– Reikia tamstai atsilyginti. Reikia palydėti kiek. Tamsta gal nereikalauti, kad pilnai atsilyginčiau?

– Dabar dar ne, – užsikrėčiau jos laisvu, linksmu ūpu.

– Geras iš tamstos bernelis... Na, tai einam, – pirma išspruko iš atšlaimo, mane palikusi už vartų. Sustojo ir laukia.

Ėjom dabar skubiau neg pirmai. Tylėjom. Galvojom kiekvienas sau, bet, regis, tą pat. Ir nesinorėjo šnekėti. Bijoju minčių giją pertraukti. Taip gražiai ji apie mus pynėsi, vyniojosi ir artino vienas į kitą.

Stapterėjom ir pasakėm abu vienu metu:

– Gal jau bus gana?

– Gana, – atsakėm taip pat drauge.

– Jau daugiau pusės kelio tamstą palydėjau, – padavė ji ranką.

– Ačiū tamstai...

Buvom norėję dar ką vienas kitam pasakyti, bet susiturėjom. Tarytum kas neleido, nedavė daugiau šnekėti.

– Sudieu!

– Sudieu!

Pasispaudėm karštai rankas, lyg jomis norėdami nepabaigtą mintį išreikšti. Geriau pasidarė, nuo mūsų koks neregimas šešėlis nuslinko.

Žengęs keletą žingsnių, atsigrįžau. Žiūriu, ir ji atsigrįžo.

Dar kiek paėjęs, vėl atsigrįžau. Gundė stovėjo ir sekė mane savo akimis. Pamačius, kad mano į ją žiūrима, vikriai apsisukė ir nuėjo, nubėgo.

Stovėjau. Negalėjau akių atitraukti. Gundė dar kartą atsigrįžė. Ir paskum tuojau išnyko nakties tamsoje. O aš dar ilgai mačiau ją toje pat vietoje. Tai arčiau, tai staiga vėl toliau. Tai artinos ji, tai bėgo. Tai artinos, tai bėgo.

Parėjęs radau grinčią nerakintą. Užmiršau su Gunde išeidamas.

Sušilęs lovoje pradėjau perkrauti visą praėjusią dieną. Praėjusią greta jos.

Stengiausias prisiminti, kaip ir visuomet, kiekvieną jos žodį, judesį, akies mirksnį. Paskum ėmiau viską atsiminti nuo pirmos su ja pažinties. Gėrėjaus ir džiaugiaus. Prie malonesnių vietų ilgiau sustodavau; laikydavau jas savo vaidentuvėję tol, kol neatitraukdavo koks kitas, dar smagesnis vaizdas.

Visų vaizdų viršumi plaukė skaidrus įsitikinimas, kad ji mane tikrai myli, trokšta mano širdies ir nori mane į savo jauną ir karštą krūtinę priglausti. Apačioje gi, dugne, lyg koks dumblas rūgo, kėlėsi ir drumstė viską.

„Ne. Ji tavęs nemyli. Ji tik tavim žaidžia. Ir nori tavo pagalba lietuviškus giedojimus bažnyčion įvesti. Jai, patriotei fanatikei, daugiau niekas ir nerūpi. Tai paprastas moteriškės gudrumas. Tu tik dovanai sau galvą kvaršini.“

Man tamsu darėsi nuo tų minčių.

„Abejok tu tik, abejok!“ – barė įsitikinimas.

Ir vėl vienu matu viskas nušvisdavo, ir vėl plaukė vaizdai, vienas kito gražesni. Vėl jie džiugino, viliojo. Abejonių dumblas dugnan nuguldavo. Matyt, tik pasislėpdavo. Tykojo iš pasaly. Bet vis mažiau ir mažiau jo bijojau, silpniau mane jis niakė.

Sapne man Gundė prisisapnavo. Šnekėjomės, džiaugėmės. Rodos, vaikščiojom plačiam tolimam lauke. Laukas buvo lygiai apklotas sniegu, mirgančiu saulės spinduliuose. Po mūsų kojomis spiegė, girgždėjo, lyg kas grojo. Girgždesys virto nepaprasta, negirdėta daina. Ji mus linksmo ir žavėjo. Klausėmės jos ir, rankas susistvėrę, ėjom toliau, į didelį, apvalainą kalną. Juo aukščiau, juo labiau Gundė į mane glaudėsi ir dėjo savo galvutę ant mano peties. Jos plaukų atsiskyres pluoštelis švelniai mylavo, glostė man veidą, kaktą. Pasiekėm pagaliau ir kalno viršūnę.

Įėjom apšarמושian miškan. Medžių šakos lingavo ir, rodos, vis mojo į mus. Atsisėdom ant vėpūtės po aukštu, senu ąžuolu.

– Aš myliu tave! – tarė Gundė ir priglaudė savo karštas lūputes į mano lūpas. Bučiavo vis smagiai ir smagiai.

Galva man svaigo. Negalėjau bučiavimui atsakyti.

– Žiūrėk! – atsitraukė nuo manęs. Ranka pamojo miško gilumon.

Skubiai pažvelgiau ton pusėn. Viskas ūmu laiku pakitėjo. Apšarמושę medžiai pražydo įvairių įvairiausiomis baltomis gėlėmis. Jos lingavo, nuolat stiebėsi į viršų, kėlė savo vainikėlius ir skeidė aplinkui neišpasakytai gardų kvapą. Bematant tarp jų pasirodė mažutės baltos paukštytės. Jos purpterėjo, paskraidžiojo ore, paskum eilėmis nutūpė ant medžių šakų ir ėmė čiulbėti plonais, skambiais balseliais. Vis smagiai ir svaigulingiau čiulbėjo. Pradėjo tarytum snigti. Ore lyg kokios rojaus musės skraidžiojo – lakiojo pažeme sniego žvaigždutės. Tankiau ir tankiau jos leidosi iš aukštybių. O saulė vis švietė; žaidė medžių šakose, paviršium kalno, lyg pro sidabrinį rūką. Tai žalia viskas rodos, tai rausva, tai melsva. Tai miškas išnyksta iš akių, paukščių čiulbesio negirdėti, tai viskas lyg iš kur atplaukia, ir vėl paukščiai čiulba, vėl gėlės kvepia.

– Mes gyvensim ilgai, ilgai. Niekuomet nemirsim. Mums bus vis gražu, visur malonu, – skambėjo

Gundės šneka, tardama tam čiulbesiui.

Staiga žydįs miškas sugniužo, sutirpo. Išnyko paukščių čiulbesys, aptemo ir saulė, dingo sniegas.

Palikau vienas. Aplinkui juodi, dangų siekią kalnai. Viršūnės jų aštrios kaip ylos, smailios. Aš lyg kokioje duobėje. Ir viršuje nieko nematyt, vien žaibuojęs debesys niūkso. Perkūnas jį skanduoja, krato, – kalnai net gaudžia.

Štai sužaubavo kryžiumi ir tiesiai į mane trenkė. Rodėsi, ir visam pasauliui galas...

Nubudau. Išsigandęs atsisėdau lovoje. Negalėjau susivokti.

Nudžiugau įsitikinęs, kad tai tik būta sapno.

„Gal jis ką blogo reiškia?“ – dingterėjo galvon. „Ar aš sapnui tikėsiu!“ – numojau.

Vienok jis vargino mane visą rytą. Stovėjo akyse lyg įkyri šmėkla.

[...]

XVIII

Daug kas paaiškėjo man nuo to vakaro, daug kas prablaivo.

Mano naujas pasaulis kuriamas stipriai. Niekas jo neįveiks, kai jo viduje stovi Gundė. Drąsi, graži, protinga.

Jaučiau, kad ir aš pats stiprėjau, kitau į kitą žmogų.

Daug svajojau apie rytdieną. Aiškiai mačiau Gundę mūsų darželyje gėles pavasarį sodinant, namų ruošą darant. Jaučiau jos ranką mano plaukus taršant.

Drauge mane apėmė pasitenkinimo tinginys. Lyg ilgas šventadienis būtų atėjęs. Vaikščiojau sustingęs. Sustingęs grojau bažnyčioje vargonais, sustingęs giedojau egzektivias su kunigu. Jos mane erzino: juodas katafalis viduryj bažnyčios, ant jo baltas karstas, aplinkui liūdnami bemirgą žvakės. Dvejetas gugčiojančių bobelių. Kunigo nužemintas balsas, juodi, baltai kaulais ir kiaušais išsiūti rūbai. Tos valandos man būdavo kaip juodas šešėlis saulėtą dieną. Aš linksmas, o čia ties akimis *memento mori*.

Metrikų rašymas man irgi žymiai pasunkėjo. Rašai juos, rašai ir žiūri – vieton Jono išėjo koks kitas vardas. Mergaitės neretai Kunigundomis virsdavo. Kiek popieriaus sugadindavau!

Vis labiau laukiau, kuomet ateis tas laikas, kai ją be abejonės galėsiu prie krūtinės priglausti, mylima žmona pavadinti. Ir kad būčiau įmanęs, būčiau liepęs tam laikui paukščio sparnais atskristi, žaibu atšokti. Bet jis buvo neįprašomas. Vis toks pat lėtas, šaltas.

Atgydavau tarytum, kai Gundė į mane atlėkdavo ar, eidama iš miestelio, bent valandėlei užsukdavo. Grojau jai. Ji džiaugėsi, klegėjo. Ir tylus mano kambarėlis būdavo linksmybės kupinas.

Žinodamas, kuomet Gundė ateis, tarnaitę išsiųsdavau kur su reikalu arba tiesiog liepdavau nueiti į draugę pavišėti. Ji būdavo todėl neapsakomai dėkinga. Bet aš būdavau dar dėkingesnis, kai ji iš tenai greitai negrįždavo.

Pirštis, prašyti Gervydžių Gundės rankos vis dar nediršau. Diena nuo dienos atidėlioju. Tolimesniam, patogesniam laikui.

„Gal pasitaikys kuomet kaip...“

Nueidavau į juos dažnai.

Bet nuo kurio laiko pastebėjau, kad jie jau nebe tie. Ne tokie malonūs, ne tokie lipšnūs. Pamaniau, kad gal per dažnai vaikščioju. Ėmiau rečiau lankytis. Bet jie nekeitėsi.

Gervydis tik taip su manim šnekėjos, kad netylėjus turbūt.

„Tylėjimas prie svetimo žmogaus negražus daiktas“, – gal manė.

Gervydienė taip pat po truputį nustojo juokavus.

Iš pradžių maniau, kad visa tai gal man tik taip regis.

Gervydis tik tuomet darydavos linksmesnis ir kalbesnis, kai gaudavo *Aušrą* arba jo draugams per sieną laimingai pasitaikydavo pernešti knygas. Skaitydavo tuomet balsiai, gėrėdavosi koku gražiai parašytu straipsniu. Apsakinėdavo. Juokdavos. Prisimindavo, kaip po Trijų Karalių antstolis pats, diriguodamas

pas jį kratą, klojime nuo šieno prėsmo nudribo.

– Taip smarkiai žnegterėjo, kad, maniau, prilips į padą. Tik gyvas prisikėlė. Raudonsiūliai už parankių nutempė rogėsna ir kaip meitėlį pardūmė namon. Nereikėjo nei krėsti toliau. Dar man vieną pagoną paliko, kuris, jam padą palietus, nuo peties atšoko. Laikau jį suvyniojęs ir pabalkėn pakišęs. Gera atmintis. Ir, manau, laimę reiškia. Sako, tik tik pagijo tas šėtonas. Keletą savaitių lovoje prastenėjo. Mačiau, dar ir dabar vaikščioja kreivas. Minės tą kratą!

Bet nueini po kokios savaitės, ir jis su manim kitaip šnekas. Šalčiau ir nuobodžiau. Aš stengiaus dar rečiau lankytis, dar rečiau nueiti. Bet praslinks kelios dienos, ir mane vėl traukia. Vėl rūpi Gundė pamatyti, vienu kitu žodeliu persimesti, žvilgsnius sumegzti.

Negalėjau iškentėti ir eidavau.

Gundė buvo su manim vis tokia pat. Švelni, maloni. Savo meilės nuo tėvų neslėpė. Rodė ją. Jų akyse mane broliu ir net mylimuoju vadino. Matydavau, kai jie, tai išgirdę, niaukdavos, nemėgdavo. Ji į jų pyktį domės nekreipė. Man buvo aišku, kad tarp jos ir jų, man nesant, esti kas. Barnis gal?.. O seniau jie savo Gundę be galo mylėjo, visaip lepino.

– Tai mano mylimiausioji, – sakydavo Gervydienė.

Aš nenorėdavau, kad mano protinga Gundė būtų tokia neatsargi, mūsų paslaptis rodytų.

„Erzina tik juos ir gadina viską. Jei ji kitaip elgtųs, gal viskas būtų kitaip“, – galvojau.

Gundė pati buvo kitokios nuomonės.

XIX

Laikas, lėtas, tingus, slinko...

Pagalčiau visai nustojau vaikščiojęs į Gervydžius. Negalėjau, turėjau nustoti.

Vieną šeštadienį, man į juos nuėjus, Gervydis, kai tik aš peržengiau slenkstį, paėmė kepurę ir išėjo, nieko man nesakęs.

„Matyt, jau manęs visai nenori“, – dingterėjo man.

Kitą kartą sustikau jį gatvėj. Pasisveikinau. Jis nieko neatsakė, dar nusigrįžo.

„Kodėl jie taip manęs nekenčia? Kuo aš kaltas?“ – jokių būdu negalėjau suprasti.

Rečiau mačiau ir Gundę. Išsiilgdavom vienas kito neapsakytai. Pasimetę iš džiaugsmo nežinodavom, ką ir daryti.

Ji naktimis ištrūkdavo į mane. Mato, visi miega, atsikelia, apsitaiso ir išeina.

Vis dėlto blogai buvo, kad seniai dabar ant manęs pyko. Tokie jie pirmai buvo malonūs, tokie geri. Lyg savo žmogų godėjo.

Vieną naktį, kai Gundė sėdėjo pas mane, pasakiau jai apie tai.

– Ko tenai paisyti senių, – atsakė susirūstinus. – Jie nori, kad aš mylėčiau tą ir už to eičiau, kas jiems patinka. Nesulaukta jų! Jau nuo Kalėdų peršasi man kažkoks dviejų valakų berniokas. Ir, žinoma, patinka jiems. O aš jo nei iš tolo nenoriu matyti. Vyrą pati galiu išsirinkti, nereikia man svetimų akių. Neduos man kraičio, tuščia jų, ir be jo apsieisiu. Tegul visą žemę Julytei užrašo... Tėvas gal sutiktų ir tau mane atiduoti, sako: „Vargoninkas žmogus nekvailas, galės pragyventi“, bet motina: „Kas iš to, kad jis ir vargoninkas, ir protingas, bet nesveikas. Kai pasens, visai kupron suaugęs.“ Riejas ir riejas jie kasdien. Tėvas jau taip pat pradėjo galvoti. Kur moteris neįveiks!.. Ir jis, tas mano tėvas, skaito laikraščius, knygas, o nesupranta, kad žmogus tik meilėje gali laimingai gyventi: nepadės jam nei turtai, nei niekas. Gražumas netrunka praeiti: čia buvo jaunas, žiūrėk, jau ir paseno, sukrito. Gerai, jei dar koks gyvenimas, o jei ne, tai ir galas... Nemėgstu aš daugiau savo tėvų... – nutilo Gundė, susimąstė. Langan įsižiuro: į mėnesienos balzganą juostą.

Atsitraukė. Vėl ėmė šnekėti. Ne taip jau susirūpinusi. Tarytum būtų ką suradus. Prašvito.

– Ji pati, mano motina, ištekėjo prieš tėvų norą. Papasakot?

– Gerai.

– Motinos tėvas buvo pas grafą Argaudą, Šilainių dvare, virėju. Gerai gyveno. Susitaupė krūvą

pinigų. Dukterims, visoms penkioms, skyrė po tūkstantį rublių. Su tokiu kraičiu visos greitai ištekėjo. Tai už ūkveizdų, tai už raštininkų. Liko pati jauniausioji ir pati gražiausioji. Ji, vieną kartą išsprukus sodžiuon vakaruškoms, susipažino su tėvu. Ir iš karto vienas kitam puolė širdin. Taip susimylėjo, kad dar ir dabar tos meilės neužmiršta. Jos tėvas baisiai nenorėjo, kad jo duktė eitų už kalvio sūnaus, ir jokiū būdu nesutiko jų palaiminti. Jie slapta vedė. Mat jis, senis, buvo su grafu keliems mėnesiams Varšuvon išvažiuavęs. O grafas be savo virėjo niekur nevažiuodavo. Nevalgydavo svetimo virta. Jam vis vaidindavos, kad jį nunuodyti kas taiko... Motina gi nesipriešino labai, leido save perkalbėti. Užtat tėvas, jau sugrįžęs, prakeikė savo dukterį, nei rublio jai nedavė ir dar kraitį ketino atsiimti, kurį ji rūbais ir šiaip šiuo tuo buvo pasiėmus. Teismu grasino, prašė grafo pagalbos, bet grafas nieko negalėjo padaryti, tik kunigą iškėlė, kuris juos sutuokė.

– Taigi, matai, ir mano motina, kuri keikiama ištekėjo ir dabar taip laimingai gyvena, negali dar suprasti, kad tik meilėje laimė. Kodėl taip?.. – paklausė Gundė lyg manęs, lyg pati savęs.

Paskum, apniukusiomis akimis žvilgterėjus į tolį, prieš save, padėjo galvą ant mano peties. Prisiglaudė. Nutilo.

Niekuomet man nebuvo taip gera, niekuomet aš taip nejaučiau, kad Gundė mano, su siela, su visu kuo. Jaučiau, kad ji mane myli tiek pat ir galėtų eiti paskui, sekti mane nors pasaulio kraštan.

Gludžiau ją į save, tą nepaprastą, stebuklingą turtą, ir galvojau tylomis:

„Nejaugi ji bus mano? Mano, mano amžinai! Tokia graži, tokia nuostabi. Nejaugi ateis laikas, kai ji visuomet galės taip būti prie manęs? Galės mane myluoti, skambinti, be galo, be krašto?!“

Ir į tų šviesių svajonių pasaulį spraudėsi, veržėsi, lyg šešėlis mėnesieną naktį, mintis:

„Visaip dar gali būti. Ji gali būti ir ne tavo, o ko kito.“

Bet ta abejonė greitai pranykdavo, lyg juodan dugnan nugrimzdavo. Man darėsi lengviau.

– Olesi, – pasigirdo jos balsas lyg tolimas aidas. Aidas tokio negirdžiamo garso. – Tu nebijok, kad mano tėvai dabar tavęs nemėgsta. Nieko. Aš, nors ir prieš jų norą, būsiu tavo. Jie kiek papyks ir atsileis. Suminkštės širdis. Tas mano diedutis virėjas koks jau buvo kietaširdis, vienok paskum atsileido. Ir kraitį, tūkstantį rublių, atidavė. Nors negreitai, po keliolikos metų. Jie dar greičiau, pamatysi, atsileis. Ne toks gi jau mano tėvelis. Jis pirmas dovanos. Motina gal dar kiek paširs. Bet ir ji nelauks ilgai. Viskas bus gerai. Ir žemės pusvalakį gausim. Pamylės jie mus kaip tikrus vaikus, nematys nei tavo kupros, nieko... Bet palaukim, gal dar jie ir taip atsileis, geruoju sutiks mane tau atiduoti? Kaip manai?

– Abejoju, – buvo mano nuomonė.

– Ko tenai abejoti. Taip visuomet esti. Ne pykti gi žmogui visą amžių.

– Taip. Bet...

– Bet.

– Bet gali tekti labai ilgai laukti.

– O kas?

– Man sunku vienam gyventi. Man per ankšta vienam.

– Tiesa, – atsiduso Gundė. – Vienas ir vienas...

– Aš laikiu, sesut, kad greičiau, o laikas bėga, bėga kaip upelyje vanduo. Norėčiau jau visuomet čia tave matyti, tavo artį jausti, tavo mintį girdėti.

– Bet ar mums ir taip ne gerai? – klausia Gundė paslaptinai, jaukiai. – Manai, paskum bus geriau? Žinoma, bus geriau, bet ne taip, kaip dabar. Kai mes jokių rūpesnių, vargų nepažįstam: tarytum jų ir nebūta. Taip kur kas geriau. Tuomet aš jau būsiu moteris, tu rimtas vyras. Greičiau imsime senti! – pasipurtė Gundė lyg nuo šalto vandens. – Ar blogai, kad aš esu jaunytė mergelytė, o tu bernužėlis, jaunikaitis? Kokie tie žmonės nesuprantnūs, kam taip anksti vesti. Pati jaunystė žydi, o jie ima ją ir nuskina. Keista... Juk galima ir taip draugauti ir mylėti.

Pritrūko šnekos. Sėdėjom tylom. Gundė glostė man galvą, kedeno plaukus. Aš gaudžiau jos pirštus. Bet taip tingiai, neskubiai.

Kambaryje kaip paprastai buvo tamsu.

Tiktai, girdžiu, staiga kas sučežėjo.

Apsidairiau. Niekur nieko. Tiktai kampai, kaip kokios nakties akys, nemirkčiodami juodavo.

Po valandėlės vėl sučežėjo. Bet jau arčiau, prie mano darbo kambario durų. Pirmai neaišku buvo, kokioje vietoje. Matyt, kad kitame kambaryje slapstėsi kas.

Vargoninkų butai dėl įvairių aplinkybių paprastai esti tik iš dviejų kambarių. Pirmame, tuojau iš priemenės, žiemą stovi krikšto stalas; jan užaina žmonės apšilti, tai atsigerti, tai su koku reikalu į „poną vargamistrą“; tas kambarys esti kaip kiekviena sodietiška grinčia. Kitas kiek geriau atrodo. Pabaltintas kiek, su grindimis. Jame stovi senas, išklebetuotas fortepijonas (pas mane buvo naujas, geras), keletas palūžusių kėdžių ir ne visai patikima medinė lova. Keletas šventųjų spausdintų paveikslų kari. Kampe trikojis stalas. Ant jo išdilę, parūdiję gaidos... Pas mane ne visai taip atrodė, o tikrai kiek geriau. Antras kambarys buvo į du padalintas, grindys buvo geros, sienos lygios, baltos, stalas nešlubavo, ir gaidos buvo naujos. Pats ištaisiau nemažai atvažiuavęs.

Taigi klausomės, ausis suglaudę. Gundė taip pat išgirdo. Tik nieko man nesako.

Sugriebiau degtukus kišenėje ir staiga čirkštelėjau.

Gi pamatėm tarpduryje bestovinčią mergiotę. Ji nusigando ir kaip vėsula išmušė pro duris. Nei pažinti nebuvo galima.

– Gal Julytė mane atsekė? – nusiminė Gundė. – Bus dabar! Sugavo!

– Man atrodo, kad ne ji. Čia didesnė, tokia drūta. Taip kas, – raminau ją.

– Vis viena blogai. Gal dar mūsų šneką girdėjo. Paleis, išplepės... Jau ir taip apkalbinėja.

– Iš kur žmonės žino? – nustebau.

– Jiems daug nereikia, jie uosles geras turi, toli suuodžia. Jei ko netenka, keleriopai prideda.

– Čia greičiausiai būta mano tarnaitės, – spėjau. – Ji sugrįžo iš sodžiaus ir įėjo, mums nepatrikus. O paskum jai buvo įdomu išgirsti, ką šnekam. Pagaliau parūpo ir pažiūrėti.

– Įsakyk jai, susimildamas, piktuoju ar geruoju, kad ji miestelyje, sodžiuje nepradėtų plepėti, savo draugėms davatkoms pasakoti, – sunerimastavo Gundė.

– Gerai. Aš įprašysiu. Nepanašu, regis, kad ji imtų savo poną šmeižti, visaip apkalbinėti.

– Kažin, ar ji tokia. Davatką sunku pataisyti. Jos visos, kaip lazda brauktos, tik ir minta gandais ir apkalbinėjimais.

– Ji tarytum kitokia... – susimąščiau.

– Bet dar kažin ar ji? Gal taip kokia? – vėl pradėjo abejoti Gundė.

– Ji tai ji, – tvirtinu, pats gerai savo tvirtinimu netikėdamas.

– Aš tiek buvau išsigandus, kad širdis dar ir dabar šokinėja, – prispaudė Gundė man ranką į savo krūtinę. – Maniau, kad vagys, ar kas. Toks vėlus laikas. Ir tu, matyt, išsigandai kiek. Aš jaučiau, kaip krūptelėjai... Na, nieko, tiek to, kad tiktai žmonės dar blogiau neimtų šnekėti. Nėra ko bijoti, bet nesmagu, kai šunys loja.

– Geriau būtų mums greičiau vedus; ir žmonės neturėtų ko kalbėti, ir tavo tėveliai nesierzintų, viskas aprimtų, – prašnekau lyg į ją, lyg į save, lyg į toli, ir bijodamas ko.

– Žinoma, – sutiko Gundė tyliai, be didelio pritarimo. Galvą nuo peties atkėlė ir iš lėto atsitraukė.

Neilgai trukus ir išėjo. Palydėjau ją pakluoniais. Nešnekėjom nieko. Tik „sudieu“ sakydama paklausė, beveik linksmai sudominta:

– Kažin, kas manęs namie laukia?..

XX

Jau sugrįžus ji buvo, mano tarnaitė. Rengėsi gulti ir šnabždėjo poterius. Į mane, rodės, nei nežiūrėjo. Bet tik nusigrįšiu, girdžiu, šypsosi. Atsigrįšiu, vėl nieko: šnabžda, poteriauja.

„Tai jos būta“, – nustačiau.

– Ko tu juokies? – paklausiau.

– Kad baisiai mane juokas ima.

– Iš ko?

– Taip sau. Iš vieno daikto.

– Iš kokio?
 – Sužiūrėsi, kokio.
 – Pasakyk, – spyriau.
 – Kad nežinau... Tamsta supyksti.
 – Kam aš galiu pykti. Sakyk.
 – Bijau.
 – Keista tu mergiotė. Aš pyksiu, kad tu juokies! Kas gi tave prajuokino?
 – Kad, kad nežinau...
 – Greičiau! – pradėjau širsti.
 – Tamsta jau pyksti!
 – Sakyk, tai nepyksiu.
 – Mat... Šiandien Krioklys grįžo gerokai įkaušęs. Pasilakęs... Ėjo daržais. Ir pataikė Rapeikos duobėn, iš kur rudenį molis buvo imta. Duobė gili, vandens pilna. Atodrėkis mat dabar. Išsimaudė gerai. Ištraukė visą šlapią, tik su kvapu. Ir viskas, – bet, į mane žvilgterėjus, vėl nusišypsojo.
 – Tai buvo vakar, o ne šiandien. Sakyk tiesą.
 – Aš tiesą ir sakau, tik nežinojau, kad tamsta jau žinai.
 – Tu man dulkių į akis nepūsk! Tu iš ko kito juokies.
 – Ne, tamsta, iš to. Juk be galo juokinga. Ėjo, ėjo ir įdribo... – vėl nusišypsojo.
 – Eik sau! – supykau.
 Kad tamsta taip nori, pasakysiu ir kitą juoką.
 – Na, na! – paraginau.
 – Sakysiu, jau sakysiu. Bet tamsta tikrai nepyksi?
 – Ne.
 – Pareinu aš, žiūriu, grinčioj tamsu, durys atviros. Įeinu vidun, šnabžda kas, kužda. Ir vienas balsas, ir kitas. Apie portepijoną. Manau, vagys, norį išnešt jį. Nusigandau. Užsiėmus kvapą, priėjau arčiau. Klausau, klausau. Pažinau pagaliau. Paskum dar arčiau pasistengiau prieiti... – nusikvatojo.
 – Kad tave!.. – net sušukau. – Bet tu, girdi, nepasakok niekam, – ėmiau prašyti. – Nei vienu žodeliu! Aš tau ir algos pridėsiu, ir taip šio to.
 – Kiekgi pridėtum?
 – Trejetą, penketą rublių mėnesiui, kiek tik norėsi.
 – Kiek daug! Niekam, niekam nesakysiu!
 – Ir Gundė tau kai kuo atlygins... Būk gera.
 – Tylėsiu, būk tamsta ramus. Juk aš ne šmeižikė kokia.
 – Ačiū tau, Marijona.
 – Nejau ji tamstą myli? – staigiu nusistebėjimu paklausė manęs. – Jai tiek daug jaunikių buvo iš visų kraštų. Nei suskaityti negali. Būdavo, važiuoja ir važiuoja. Tik šiomet kažin kas nematyti. Tėvai dar vis pirmai neleido, sakė, jauna, suspės. Piršėsi jai ir vargoninkas, buvęs čia prieš tamstą... Ji ne vienam galvą susukė. Tai mergiotė, reta paieškoti! Gudri kaip voverė ir apukri kaip kregždė... Bet tamsta neatleisi manęs, jei vesi Gundę? – susirūpino tarnaitė.
 Tylėjau.
 Mano širdyj virte virė. Galvoje užė šimtas girnų.

[...]

XXVII

Vienok sapnuodavau Gundę gražiai. Sapnas viską keitė. Lyg praeitį į ateitį perstatydavo. Nubusti nesinorėjo. Sapnuoti ir sapnuoti visuomet. Be pabaigos... Kartą sapnuoju. – Kitoks jau buvo sapnas. Ne tie, pirmieji.

Ateina Gundė naktį į mane, gražiai, baltai apsirengus. Rūtų vainikėlis ant galvos. Tik atrodė lyg kiek

apvytas.

Jaukiai nusijuokus, prašo, kad pagročiau.

– Tikrai labai gražaus ką.

Atsisėdau. Groju. Vienas po kito vis gražesnius daiktus. Valandą, kitą, trečią. Gundė žiūri, šypsos, veideliai raudonuoja, akys kaip žvaigždės spindi. Bet visą ją lyg koks rūkas, lyg koks plonas voratinklis dengia. Nematomas, šaltas toks.

Paskum prieina į mane, apskabina, smarkiai pabučiuoja, bet šaltos lūpos, ir atsitraukus duoda ranką:

– Sudieu, Olesi!

– Kur eini?! – nusigandau.

– Kitur. Gana jau. Pas tave pasikieminėjau. Dabar toliau reikia.

Atsiklaupiau prieš ją. Sudėjau rankas. Prašau:

– Dar pabūk. Nors truputį, nors vieną valandą. Aš daugiau tau pagrosiu.

– Kad tavo groja vis ta pati... Ir tu tas pat... Einu jau aš, – pasukė į duris. Išėjo.

Išsekiau ir aš paskui. Tylėdamas einu. Priėjom gilų bekraštį ežerą. Gundė ir eina tiesiai per jį. Brenda paviršium. Neskęsta.

– Kur eini?! – surikau.

Ji nieko neatsakė. Nuėjo, nubrido.

Noriu ją vytis – iš vietos negaliu pasijudinti. Šaukti pagalbos – žodžio neištariu, tarytum žadą sukandau.

Gundė priėjo jau lig vidurio. Staiga iš anos pusės milžinas vandens kalnas pakilo. Tiesiai prieš ją ritasi, štai bangos jau aplink ją putoja, šniokščia. Gundė grįžta atgal, bėga nuo jų. Bet kalnas privijo ją, susukė verpetan ir grumia gelmėsna...

Aš išsiveržiau iš vietos, bet Gundės jau nebuvo marylty. Vien kalnas su paviršiumi skleidėsi, lyginos.

Nubudau šaukdamas:

– Gunde, Gunde! Sugrįžk, sugrįžk!..

Nuo tos nakties nuo mano širdies nuslino juoda uždanga. Mane visai nauja nuotaika apėmė.

„Turiu ją gelbėti iš to dailininko nagų. Jai pavojus gresia.“

Kitą dieną išėjau, nežinomo jausmo vedamas, jos ieškoti. Ėjau nežinodamas, nei kaip, nei kur.

Nuo pykčio paliuosuota meilė mane vedė.

Eidamas pakluonių, pamačiau Gundę pakraštį ežero baltarūbius bevelėjant.

Širdis ėmė plakt.

Ėjau tyliai, atsargiai.

Priėjau iš užpakalio. Vis tyliai, ant kojų pirštų, kad nei nepajustų. Stebėjau, koks buvau lengvas.

– Gunde! – prasiveržė man džiaugsmas. Ji krūpterėjo.

– A, kad tave kur! – paraudo ir nulenkė galvą.

Aš stoviu ir nežinau, kas toliau daryti. Rodosi, keistokai prakalbinau svetimą mergiotę, o tai doram vargoninkui nepritiktų.

Pagalčiau, bespausdamas kojas smėlin, sugalvojau vieną sakinį:

– Ką čia dirbi, Gunde?

– Velėju, – atsakė ne visai taikingai.

– Ką? – suklypau.

– Ar nematai?

– Ko pyksti ant manęs? – Girdėjau, kad mano balsas darės liūdnas. – Juk tau, regis, ant manęs visai nėra ko pykti. Aš ant tavęs ir tai nepykstu. Viską tau dovanoju...

Ji tylėjo ir neramiai piršteliais priekaištų skabė. Veideliai judėjo, raudonijo, balo.

– Aš tau, Gunde, nieko pikto negeidžiu, – vis liūdniau man pačiam darės. – Aš noriu, kad tu būtum laiminga, kad tau visuomet gera būtų. Bijau, kad per savo neatsargumą nenukryptum kur, nepražūtum. Juk žinai, kad esu tavo geriausias ir širdingiausias draugas, labiausiai ir tikriausiai tave... mylįs, – ištariau tą žodį taip tyliai, kad turbūt ji neišgirdo. – Aš matau, kad tau artinas baisus pavojus...

– Apie kokį pavojų tu šneki, aš nieko nesuprantu, – patraukė pečiais.

– Noriu iš jo išgelbėti, – sustojau. Nutrūko mintis. Pyktis ūmai perėmė – vos sulaikydamas ji, toliau sakau. – Žinau... žinau jau... žinau, kad myli kitą... Myli lenką Staševskį... Pražudys jis tave... Viską labai gerai žinau.

– A, štai ką jis man sugiedojo! – suplojo Gundė delnais.

– Visi dailininkai blogi žmonės. Moteriškės jiems reikalingos tik paveikslams piešti. Geriausiu atveju. Be to, jis lenkas, tik prisimeta Lietuvą pamėgęs. Jam reikalinga tave suvilioti. Tu tokia graži, tokia skaisti, tokia jauna! Saugokis jo! – net rankas iškėliau.

– Nėra jau jis toks blogas žmogus, kaip tu spėjai. Jis darbštus, jam gerai sekasi. Pamatysi, jis bus garsus dailininkas. Jis jau nemažai paveikslų pardavė. Dabar apsigyvens Varšuvoj. Ten prieš paveikslus vienai bažnyčiai. Jis doras žmogus. Ir geras lietuvis.

– Niekuomet jis nebus lietuvis!

– Tu žinai! Pamatysi.

– Visai jam įtikėjai!..

Susisukę man galvoje. Viskas aplinkui ratu nuėjo. Rodėsi, mane koksai verpetas nustvėrė. Prapuolė ir ji iš akių. Pasvirau staiga ir tuo metu lyg atbudau.

Gundė stovėjo susimąčiusi. Siekė akimis toli, kiton pusėn ežero.

– Nei aš eisiu už jo, nei nieko, – palenkė galvelę. – Bet kas tiesa, tai tiesa, jis doras žmogus ir geras lietuvis.

– O tu jį myli? – staigiai išsiveržė man klausimas iš krūtinės.

– Ką?

– Gi jį, tą lenką.

– Lenką? Ne, – lyg nubraukė ką nuo akių.

Pažiūrėjo Gundė į mane. Ir ilgai savo žvilgsnį mano veide laikė, tarytum pro mano akis pamatyti ką stengėsi. Lyg ką išsemti iš jų norėjo.

– Ne! Aš jo nemyliu, – atkartojau.

– Nemyli?! – nudžiugau.

Nieko daugiau neatsakė.

Pradėjau ieškoti šalbierkos kišenėje. Radau. Tai buvo motinos žiedas, padabintas maža deimanto akele, kurį ji man, visai mažam vaikui, mirdama padovanojo. Bobutė man sakė, kad ji buvo tą žiedą gavus nuo vienos didžponės, o kai užaugo jos dukrelė, mano motina, tai ir padovanojo jai. Aš jį visuomet su savim nešiojau, godojau kaip didelę nepaprastą šventenybę ir maniau, kad jis turi kokią stebuklingą pajėgą. Primindavo jis motiną, ir aš tikėjaus...

– Te tau šitą žiedą. Turėsi bent mūsų meilės atmintį.

– Kam? Nereikia, – atstūmė susisarmatijus mano ranką.

– Imk, Gunde.

– Nereikia. Taip minėsiu.

– Bet paimk; aš tau seniai jį žadėjau.

Paėmė. Užsimovė ant pirščiuko. Pralinksėjo, lyg tas žiedas būtų kokius rūkus išsklaidęs.

– Ačiū... Koksai gražus! Spindi, mainosi visokiomis varsomis, – kraipė ranką ir gėrėjosi juo.

Atrodė, kad visai susitaikinom. Lyg ir nebuvo nieko tarp mūsų. Buvo koks kietas ledas, bet jis sutirpo, žymių nepalikęs. Tai žiedas sutirpino, padarė stebuklą. Artimai įsišnekėjom. Apsakiau jai savo sapną.

– Labai gražus, nors ir labai baisus.

Paiškinau, kad blogai pranašauja, gero nereikia.

– Juokingas esi, kad sapnams tiki. Sapnams tiki tik senmergės davatkos. Aš, žiūrėk, netikiu jiems ir niekuomet blogai nesapnuoju.

Parėjau namon, tarytum sugrįžęs iš tolimos, tamsios šalies.

Viskas man atgijo, pražydėjo iš naujo. Lyg nieko ir nebūtų buvę; tai lyg man buvo tik taip pasivaidinę ar keistai pasisapnavę.

Jau kelintą kartą, įsiklausęs Kuprelio, giliai susimąstau.

Man kyla įvairių klausimų ir iškyla naujos problemos. Kuprelis vis daugiau mane stebina. Ne tik kuo jis pasakoja, bet ir pasakojimo būdu, jo nepaprastu intensingumu ir ritmingai kintančiu sklandžiu stiliumi.

Kuprelis atrodo man tikras menininkas. Aš jaučiu, ką jis pasakoja, yra tikra, teisinga, bet visu pasakojimo būdu jis iškelia tikrovę aukštesnėn plotmėn, jis kuria iš jos savistovius meno vaizdus. Jie perdeginti, bet neperdege sielos kaitroje – juose girdimas šilto kraujo tuksėjimas. Gyvas, jautrus.

Kiekvienas gyvas žmogus yra kūrėjas, poetas; kiekvienas kuria pagal savo išgales. Kai išgalės išslenka ar kai jų visai nėra, prasideda ardymo, mirties darbas.

Kūryba tai kova. Patvariai kovai reikia ritmo, laimėjimui – vilties. O ritmas ir viltis – gal du visos gyvybės komponentai.

Kuprelis mato, kad susimąščiau ties neatsakomais klausimais. Tyli, laukia. Jam lyg patinka, kad aš mąstau.

– Aš tau, rodos, pasakojau, – sako jis paskum, lyg grįždamas į kokį dar nepaaiškėjusį klausimą, – kad man mažam esant patiko lietuvių dainos. Tiko ir patsai tos kalbos skambesys. Visai kalbą pamėgau, kai išgirdau Gundę šnekant. Taip ypatingai nuostabiai ji mokėjo lietuviškai šnekėti, jog tiesiog mane sužavėjo. – Aš dabar suprantu, kad jos lietuviška kalba galėjo tikrai sužavėti ir lenką Staševskį, mano meilės priešą.

Lietuvių kalba tiesiog dabino Gundę. Gimta kalba turbūt dabina kiekvieną. Ji sušvelnina žmogaus sielą, pagražina mintį, sulygina patį būdą, net išvaizdą pagražina. Kai išgirdau Gundę kartą lenkiškai šnekant, visai kitaip ji man atrodė, lyg ne ta būtų. Visas tas svetimos kalbos skambesys ją dengė nelygiu, šiurkščiu apsiaustu, nelipo, nesiglaudė į ją. Aš pats visai gerai vokiškai šneku, kur kas geriau neg lenkiškai ir lietuviškai, bet vokiškai šnekėdamas kitaip save jaučiu, ne taip kaip lietuviškai. Pašnekėsiu vokiškai, paimu lietuviškai, tarytum mane kas glosto; žodžiai iš pačios sielos, iš paties kraujo teka. Taip turbūt kiekvienam.

Labiausiai savo kalbą pamėgau, kai susipažinau su Gunde. Ne dėl to, kad ją pamilau, bet tik, kad nebuvo kam pirmai į mano sielą prašnekėti. Tuo pat laiku pažinau ir *Aušrą*, kuri sąmoningai mane pamokino savo kalbą mylėti. Nors tuomet nelabai rūpėjo skaityti, bet *Aušrai* rasdavau laiko. Tuomet skaičiau meilės, gyvenimo didžiausią knygą, varčiau jos įvairius puslapius, kol neperverčiau visų ligi galo...

– Girdi? Perkūnas dunda, – nustebo Kuprelis, tolimą, bet jau smarkų dundesį išgirdęs. – Iš kur ta audra? – atsikėlęs nuėjo į langą. – Ar matai? Pažiūrėk... Beskuo čia, girdžiu, malūnas pradėjo tyliau eiti. Reikia sustabdyti, – skubiai išėjo.

Iš tiesų audra jau buvo visai netoli.

Artinosi juodas, didelis kaip kalnas, verpetais dūkdamas debesis. Žaibai skersai ir įstrižai jį raižė. Perkūnas kratė, dundėjo nesiliaudamas.

Sutemo kaip naktį. Tarytum tas debesis niekuomet nenuslinks, vis turės užgulęs žemę.

Įlėkė Kuprelis visas sušilęs.

– Kiek man vargo! Tiktai lauk, ir nulauš sparną arba net irvisą kepurę nuvers. Menkas daiktas toks malūnas: mažas vėjas – blogai, didelis – dar blogiau.

Staiga sužaibavo, visur šviesiai žaliai nušvito. Net akys apraipo.

Trenkė perkūnas. Visas malūnas sudrebėjo. Ratai vienas į kitą ėmė dardėti.

– Gal malūnan pataikė? – atšokau nuo lango. Įnirtęs vėjas minutei prapuolė. Paskum papylė, lyg debesis būtų pratrukę.

– Ko čia audros paisyti, klausyk, aš pasakosiu. Malūnas apdraustas, nėra ko bijoti, – nusišypsojo Kuprelis atsisėdęs ir ramiai pasakoja toliau. Kai perkūnas smarkiau ima griauti, jis balsiau pasakoja. Viską gerai girdžiu.

[...]

XXXIII

Sulaukiau tos nakties. Anksčiau buvau pasirengęs, neg manęs.

Susiėmiau sutartus ir reikalingesnius daiktus; susikroviau; gražiai nusiskučiau ir šventadieniškai apsirengiau.

Atvažiavo mano patikimas ir tylus ūkininkas. Mano dvi sunkias valizas išnešė ir padėjo ratuosna.

Tarnaitė jau miegojo. Duris užrakinęs, raktą pro langelį priemenėn įmečiau.

Atvažiavom karklynėn lygiai vienuoliktą.

Ūkininkas iškrovė valizas ir, visai nieko neklausęs, nepasidomavęs, nudundino atgal sodžiu. Už vargoninko atvežimą nieko nenorėjo paimti.

Atsisėdau, suslėpęs daiktus, ir laukiu.

Visur ramu, tylu, tuščia. Tik ežero vilnys, gainiojamos nakties vėjelio, pliuškena į pakraščius. Toli pievoje, girdėti, retkarčiais suskamba geležiniai pančiai. Tai arkliai rasotoje žolėje ganos. Danguje plauko padrikę debesėliai, lenktyniuodami aplink mėnulį. Rugsjūčio mėnesio vidurys, tai žvaigždės naujai paauksintos.

Balzganoje šviesoje nuskendę platūs laukai, miškai, sodžiai, ir dangus joje lyg paskutinį kartą vasarą maudosi.

„Štai jau netrukus ji bus mano, – svajoju lūkesio apgobtas, sapnais nuauston naktin įsižiūrėjęs. – Mano siela ir nuostabiu kūnu... Niekas jau jos nuo manęs nesuvilios, niekas neatims. Ji bus mano nuolatos. Ir dieną, ir naktį. Aš jai skambinsiu, įstabiais garsais žavėsiu. Savo sielą į juos liesiu, savo sielą jiems atiduosiu. Niekas nebus taip gražu, kaip mūsų gyvenimas. Nuo šios dienos ir lig paskutiniosios.“

„Ateik, Gunde, atvažiuok greičiau!“ – rodos, šaukiau ištiesęs į ją rankas.

Gundės vis nėra ir nėra. Nei Iršos ratų dundesio, nei jos balso negirdėti.

Prislinko dvylikta.

Praėjo. – Jos nėra.

Atėjo pirma. – Nėra.

Ir ji praėjo. – Vis nėra.

Klausau, ar nesučėžės kur žolė, ar netrypters kur Gundės kojytė, niekur nieko.

Gal ji neateis?!

O gal laukia kur kitur? Gal ieško ir neranda?

Pradėjau ieškoti pakrūmiais. Landžiojau karklynuosna, kėčiau kiekvieną krūmą ir šūkavau:

– Gunde! Gunde! – tai tyliai, tai pašnibždomis, tai garsiau surikdamas.

Rodos, atsiliepia kas:

– A-u! U-u!

Lekiu ton vieton. Ieškau visur. Klausaus, ar vėl neatsilieps. Klausiu:

– Kur tu?

– U! Uu! – girdėti kitam krašte.

Lekiu tenai. Ieškau, šaukiu, – nėra. Atsiliepia dar toliau. Kitoj ežero pusėje...

O gal dar atvažiuos? Gal anksčiau negalėjo?

Štai, rodos, Iršos ratai sudundėjo, Gundė kosterėjo. Lekiu pasitikti, klausaus – nei to dundesio, nieko.

Tenai štai, nuo sodžiaus, atjuoduoja taškas. Net du: pirma rieda mažesnis, paskui jį seka didelis. Arčiau, arčiau į mane.

Išnyko.

Girdžiu, rodos, aiškiai – jau dabar tikrai Irša atvažiuoja. Prunkščia jo kumelės. Jis botagu jas šutina ir ragina: „Niu! niu!“ Netepti ratai girgžda, spiegia. Jau, jau... Išlėkiau ant kelio. Tylu, ramu, tiktai arkliai

ganykloje prunkščia ir, pešdami žolę, geležiniais pančiais žvangina.

„Gal kas blogo atsitiko?!“ – klausiu perimtas nerimo.

Laukiu. Ieškau. Klausaus. Dairaus aplinkui.

Daug kartų girdėjau, mačiau ją atvažiuojant. O neatvažiavo. Gal suklydo? Gal kitu keliu kur nuvažiavo?

Ėmė šviteni. Mėnulis nubluko, nuritėjęs į vakarus. Žvaigždės ėmė gesti kaip bažnyčioj išdegusios žvakės.

Sugrįžau miestelin. Iš ten nesustodamas pakluoniais į Gervydžius. Įlindau sodan. Apžiūrėjau visur. Klausiau, pridėjęs ausį į seklyčios sieną. Barškinau languosna. Niekas neatsiliepė, nepaklausė: „Kas čia?“

„O gal ji, niekur manęs neradus, nuėjo į mane? Gal laukia?“

Nuskubinau namon. Niekas nelaukė...

XXXIV

Nei nepastebėjau, kai vėl tamsu, juoda pasidarė. Matau – tik sušvito keistas, keistai pastovus žaibas. Vienas, kitas, palengva, be perstojos. Kambarėlis švinta, kaip ugnį panertas. Kiekvienas plyšys matyt ryškiai. Tik žaibų varsa kinta: sieros gelsva, sieros melsva, šalta ir šiušiai pasakingai sieros žalsva.

„Kamuolių žaibas, – konstatuoju pats sau. – Jis gali pro rakto skylutę tyliai įsiskverbti, bet kildamas aukštyn malūno kepurę su sparnais nukelti.“

Tyliu, laukiu.

Vėl pagaliau tamsu. Tik girdėt, kaip perkūnas krato, skalanduoja. Tarytum debesis varto. Smarkiai lyja.

Kuprelis lyg nieko nemato ir negirdi.

– Visą antradienį laukiau, kad Gundė vakare ateis į mane. Neatėjo. Perkėliau viltį trečiadieniui, dideliems Žolininės atleidams.

Juk ateis ji bažnyčion... Matyt, negalėjo iš namų pabėgti. Tėvai patriko mūsų sumanymą, gal visą naktį stovėjo duryse ir dabojo... Ateis ji. Į mane iš apačios pažiūrės ir akimis pasakys: „Nepavyko man išsprukti – sugavo“. Ir nusišypsos kiek, parodydama, kad: „Niekai! Apgausim juos kitaip“. Ateis, – galvojau, pusbalsiai rytmetines prie vargonų giedodamas.

Žiūrėjau į kiekvieną įeinančią mergiotę: „Ar ne ji?“

Vis tai buvo ne ji, ne Gundė.

Priėjo pilna pilnutėlė bažnyčia. Prasidėjo mišios. Vienos, kitos, paskum ir suma.

Negaliu akių atitraukti nuo to pilioriaus, nuo tos vietos. Lyg klūpi Gundė prie jo; galvą kitaip pakreipsiu, – ir ne, nėr jos. Tai, rodos, jos balsas plaukia, liejas, aukščiau kitų balsų kyla, viršum jų virpa – prisiklausysiu, nei žymės to balso.

Štai, rodos, Gundė priešinas šiandien tėvų draudimui ir ateina ant viškų. Prieina į vargonus, ima gaidas, man paslapčia į ausį ką sako. – Apsidairau, nieko.

Visą laiką Gundė man vaidinos, per visas pamaldas. Visur ją, rodos, mačiau, kur tiktai šią didelių atlaidų dieną pamatyti tikėjau.

Pamaldoms pasibaigus, išsiskubinau iš bažnyčios. Kiek greičiau, neg vargoninko garbė reikalauja. Žmonės tik žiūrėjo nustebę.

Ties klebonija sustikau kleboną. Klausiu:

– Ar klebonas nesi matęs Gundės?

– Kas tau yra, Olesi?... Būk kantrus. Gundės tėvai, žinoma, niekur dabar neišleidžia. Palauk kiek, pakentėk, – ramino mane, ranką ant peties uždėjęs.

Aprimau kiek. Parėjau namon.

Namie mane vėl didžiausias nerimas apėmė.

„Eisiu tiesiai į Gervydžius. Vis viena, kas bus, pačių tėvų paklausiu.“

Atlėkiau pakluoniais Gervydžių kieman. Įėjau grinčion. Durys visur atviros, viduryje nei vieno žmogaus. Visi tarytum kur išbėgę ar išsiviję ką.

Iš grindos seklyčion.

Tuščia, dyka. Lova stovi nerengta. Patalas sudraikytas, pagalviai išmėtyti.

Čia jos gulėta! Čia jos miegota! – puoliau į lovą.

Lamdžiau, gniaužiau tuos pagalvius, glaudžiau į save, bučiavau juos.

Baisi mintis man galvoje sušvito.

„Gal Gundės jau gyvos nėra?“

Man pakirto kojas. Nugarą šalta srovė perbėgo.

Išėjau, graibydamas durų ir ieškodamas pasienių, kieman.

Pašalyje gulėjo Margis ir nerangiai gynėsi nuo vasaros užsilikusių musių. Net galvos į mane nepakėlė, lyg būtų ir nematęs.

Grijžau pakluoniais stapterdamas, lūkuriuodamas. Tarytum buvau nepaprastai pavargęs ir lyg laukiau ko, kas mane privys ir pasakys:

– Sėsk, Olesī, ant tvoros, pailsėk kiek.

Sodžiuje ir miestelyje girdėjos šokių muzika ir dainos. Tai ten, tai ten skardėjo mergiočių ir berniukų juokas. Jaunimas buvo šiandien linksmas. Po vasaros darbų, tarp sultingai prinokusių vaisių.

Prisilaikydamas gonko, įėjau priemenėn. Tuojau ir grinčios durys prasivėrė.

„Gundė?!“ – topterėjo galvoje, ir visas kūnas nujaučiamu džiaugsmu nutirpo.

Ne, ne ji. – Tarnaitė.

„Ko ji taip į mane žiūri?“

Jos akys kokį pasitenkinimą slepia. Lūpos vos vos sulaiko juoką.

– Tamstos Gundė pirmadienio naktį Varšuvon išdūmė. Nematysi jos daugiau... O ką, ar aš nesakiau? – linksmi ir karčiai ji nusišypsojo.

Prieš mane, regis, gili duobė prasivėrė, ir aš jon puolu, grimztu.

Staiga, rodos, atgalion iškilau. Žiūriu, priešakyje stovi baisi, milžiniška moteriškė. Pasistiebiau ir abiem rankom pastūmiau nuo savęs. Ji tik sulingavo kiek, mažesnė pasidarė. Aš dar kartą, dar smarkiau. Ji subildėjo į sieną ir visai išnyko.

– Kam tamsta mane daužai? Kuo aš prasikaltau? Ajai, Dievuli mano. Dievuli! – girdžiu, kas cypia aukštai lubose. Nesmagus balsas, jis man griežia ausis.

Greitai apsisukiau atgal, pro duris.

Pajaučiau, kad kas mano skverny įsitvėrė ir tempia į save:

– Kur tamsta eini? Kur tamsta eini? Neik! Neik! Lik čionai.

Pastūmiau nuo savęs. Vėl subildėjo. Išbėgau.

Regis, einu pakalnėn, pakalnėn ir pakalnėn. Kojos po manim slysta. Toli, matau, žiba sidabrinis vandens paviršius.

Tai to klonio dugnas.

Einu į jį. Jis tarytum verda, putoja, plaka į kraštus. Bangos, viena už kitą didesnės, viena per kitą ritasi, verčiasi.

Visai priėjau. Brendu gilyn, gilyn. Bangos vis labiau mormuliuoja, pikčiau šniokščia aplink mane.

Štai vis didesni volai prieš mane auga, kyla. Tai paneria mane, tai vėl pakelia.

Brendu gilyn ir supuos. Dangus viršuje supas. Debesys vienas pro kitą tai krinta, tai kyla. Skardžiai aplinkui tai įdubsta, tai vėl išsipučia. Varnos skraido kaip skregždės, šaudo šuoliais, narsto ore. Viskas supas ir draikos. Gal todėl, kad atlaidai.

Nuo anos pusės, matau, atleikia per kitas bangas šokdama ir putodama milžinė banga. Kaip bažnyčia, o ilga kaip sodžius. Prilėkė į mane, sutrenkė, panėrė visą ir vėl iškėlus nunešė. Akyse vien balti, sidabriniai taškėliai mirgėjo ir aplinkui žalsvi ratai sukaliuojosi. Paskum ir tai išnyko. Buvo tamsu ir gera.

Aptilo ir ši audra. Silpnai ir retai dundėdama, nuslinko toliau.

Sugrižo ramuma. Su ja ir saugos jausmas.

Kambarėlyje kiek nušvito; daugiau vien širma pasidarė. Naktis, audrai dūkstant, spėjo savo sparnus virš žemės išplėsti.

Kuprelis, patylėjęs kiek, ir vėl, naujai susikaupęs, pasakoja toliau.

– Nubundu, gi šalta, mane drebulys krečia. Praveriu akis – naktis, dangus žvaigždėtas, mėnesiena.

Pašokau. Dairaus aplink. Nieko nesuprantu.

Kur aš? Ar lauke miegojau?! Rodos, sapnavau baisų sapną.

Ar tik nesapnuoju ir dabar?

Juk neseniai buvau nuėjęs karklynan. Iš to tai ežero galo, į vieškelį. Laukiau tenai, laukiau... o kodėl esu čia?.. Kur mano daiktai? – pradėjau ieškoti aplink save.

Sustojau. Galvoje pradėjo lyg kas žybčioti, aiškėti. Bet ir vėl viskas temsta ir painiojas.

Išsiėmiau laikrodį – pusiau dvyliktos.

„Taigi tuojau ir Gundė ateis.“

„Bet kodėl aš jos laikiu čia, kad sutarta tenai?“

„Tenai ir mano daiktai.“

Supratau, kad reikia eiti. Žengiau kelis žingsnius.

Lyg mane kas suturėjo, stapterėjau. Žiūriu į vandenį.

„Kur tos nuostabios bangos? Kur ta didelė banga? Kaip ji blaškė ir kilnojo.“

Priėjau patį kraštą. Ežeras tylus, paviršius kaip nušveistas veidrodis. Visas dangus jame skęsta.

„O dar visai neseniai jis plakė į kraštus ir putojo.“

Vėl mano galvoje pradėjo kiek aiškėti. Lyg ten saulės spindulys rausėsi.

Pasilenkiau, pasėmiau vandens riešukučiomis. Toks šaltas, skaidrinantis vanduo! Suvilgiau veidą. – Galvoje, visoje vaidentuvėje lyg pašvaistė nušvito.

„Taip... Taip! – užbėgau ant skardžio, tarytum vėl atgriūvanti bangų kalną būčiau pamatęs. – Gal ne? Bet tarnaitė sakė... Ji žino... Dar kartą jos paklausiu.“

Lėkiau rugienomis, lėkiau bulvių dirvomis. Nebuvo kuomet nei suklupti, nei pridusti.

Prilėkęs savo namelį, ėmiau belsti į duris, daužyti į sienas.

Niekas negirdi.

Ėmiau barškintis į langus. Vis viena. Pradėjau šaukti. Atsiliepė pagaliau tarnaitė. Klausia:

– Ar tai tamsta?

– Aš. Daryk greičiau!

Atidarė. Įėjau. Ir užmiršau, ko buvau pasirengęs klausti. Viskas vėl susidraikė.

– Ar šiandien Gundė nebuvo atėjusi?

– Gundė? Aš gi, regis, jau sakiau, kad Varšuvon išvažiavo.

– Tai neateis šiandien?

– Kurgi ateis, kad jos nėra. Ji išbėgo.

– Kodėl?

– Turbūt nuo tamstos išbėgo, – girdžiu šypseną jos balse.

– Nuo manęs?

– Aš nežinau, man tik atrodo.

– Nuo manęs niekas nebėga. Juk aš nebaisus?

– Tamsta eik miegoti. Atrodai kažin kaip keistai.

– Gerai, eisiu. Jei Gundė ateis, pažadink mane.

– Pažadinsiu, – girdėjau, kaip tarnaitė prispaudė delnu burną.

Kodėl ji šaiposi?

Įėjau savo kambarin. Ėmiau vaikščioti išilgai aslos. Galva buvo sunki. Ji skilo, užė.

Vaikščiojau kreivuliuodamas, kiekvienan kampan įeidamas, kiekvieno daikto užkliūdamas.

Užkliuvau fortepijono. Atsisėdau prie jo. Atsilošiau kėdėje, užmerkiau akis. Paėmiau vieną akordą, kitą. Nejučiomis, tyliai. Garsai ėmė kalbėti, pasakoti man. Jie atskleidė šeštadienio džiaugsmu trykštančius vaizdus, štai Gundė glaudžia savo veidą...

Lyg mane kas karšta geležimi palietė. Šokau nuo kėdės ir puoliau į duris.

– Kas tamstai yra? Kas tamstai yra?! – šaukia tarnaitė išsigandus anapus durų.

Durys priemenėn užrakintos. Graibau, nerandu jose rakto.

– Kur raktas?! – trepsiu kojomis.

– Nežinau, – atsako ramiai.

– Duok greičiau!

– Nežinau kur.

– Duok! – daužau kumštimis durysna.

– Kam tamstai?

– Duok greičiau!

Girdžiu, ilgai ieško, visur knisinėja.

– Nežinau, kur dingio, – sustojo. Vėl pradėjau belsti.

Rado, atrakino.

– Bet neišeik tamsta kur. – Nieko neatsakiau.

– Kur tamsta eini? – nustvėrė mano rankovę, lyg ko pagelbos meldama.

Išroviau ranką ir ėmiau bėgti. Ji mane vytyt. Stapterėjau ir pasirengiau stumti ją nuo savęs griovin. Ji greitai puolė ant kelių ir sudėjo rankas.

– Neik tamsta! Neik, neik! Kas gi bus? Kas gi dadar bus? – pridususi balsu dejavo ir meldė.

Mane perėmė šaltis. Šiurpuliai sukratė. Lyg pririšę kas vietoje. Noriu eiti – negaliu. Paskum tarytum atsiplėšiau ir lėkte nulėkiau. Bėgau risčia. Ar kas vijosi, nežinau.

XXXVI

Kuprelis vėl patylėjo kiek, palaukė.

– Ilgai ėjau, iš namų išėjęs.

Kur ėjau, apie tai negalvoju. Buvau kaip pakalnėn paristas akmuo. Vien riedėjau. Toliau nuo namų, toliau nuo žmonių.

Toli nuėjau. Kad ir ieškoję, būtų niekur manęs neradę.

Dieną miegojau kur krūmuosna įlindęs, o naktį ėjau, bėgau. Vengiau sustikti žmonių ir iš tolo. Bijojau, kad jie, pamatę mane, pamišėliu paskaitys ir dar, keliuos susirinkę, panorės sugauti.

Jei ir naktį pasivaidindavo kur žmogus, nutildavau ir užsiglausdavau kur.

Dar ir dabar bijau žmonių, labiausiai nepažįstamų. Kai ką sustinku, tuojau žiūriu, ar jis ko neslepia: kišenėje ar akyse.

Vieną šiltą vakarą, nusėdus saulei, ėmė kilti iš pievų balti rūkai, kaip vidurvasaryje. Aš sustojau ir įsižiūrėjau į juos. Jie kilo, sklaistėsi, nėrės pro krūmus, paslėpė upelį. Man kilo galvoje vasaros vaizdai, raiškūs, varsingi – jie svaigino mane.

Ėmiau brist pievon. Tolyn, gilyn. Bet pamažu. Bijojau sudraikyti rūkus ar sudrumsti savo regėjimus.

Štai matau, ten toliau stovi ji, visa balta, apsiautus nuo galvos lig žemei permatomu apsiaustu. Ji moja į save. Girdžiu ir švelnų, rūkų nešamą kuždesį: „Olesi, Olesi“. Einu į ją, tiesiu rankas. Ji pakyla oran ir slenka pažemiu. Vejuos paskui. Ji slenka greičiau ir vis toliau. Jau pavargstu, man užmuša kvapą, suklumpu pievoje, ji vėl, matau, sustoja ir kužda: „Olesi, Olesi!“ Vėl vejuos, akių nuo jos neatitraukdamas. Štai ji lūkina manęs. Jau visai arti, tiktai penkiaais žingsniais nuo manęs atokiai. Dar arčiau, dar arčiau. Štai visai priėjau. Stveriu jos ranką, širdis sustojo iš džiaugsmo, ir ji vėl staiga mane palieka. Bet iš tolo kužda, vilioja.

Štai Gundė įslinko miškan, išnyko. Įlėkiau paskui. Ieškau, graibau apie kiekvieną medį. Ji štai atsiliepia man per kelintą medį. „Au, aš čia!“ Lekiu tenai, ji toliau: „Au! au! Olesi!“ Štai matau, ji medyje ant šakos linguoja; šaka girgžda, ir jos šilkinis permatomas apsiaustas čėža. Pasalomis, slapstydamas

prieinu prie to medžio, taikau jau lipt, ji šust! ant kito. Tenai jau supas, linguoja. Žiūri į mane ir piršteliu moja.

Miške vis daugiau temo, bet aš mačiau ją vis viena. Ji man žvilgėjo tamsoje ir kelią rodė.

Naktis nubalto, išaušo, ir Gundė visai nuo manęs pasislėpė. Lyg visą pasakingą reginį šviesa sugėrė.

– Gunde, Gunde, ateik, sugrįžk, sugrįžk! Žiūrėk, kaip čia raudona saulė teka, purpuru uždega girių viršūnes ir auksu tirpina debesis. Klausyk, kaip paukščiai bunda, tolimon kelionėn rengias, rokuojas. Jie skris visi susitarę. Tu išskridai viena...

Sugrįžk, Gunde! Aš visas degu lūkesiu. Sugrįžk ir paimk mane!

Stovėjau miško pakraštį iškėlęs rankas ir mačiau, kaip augo, skleidės palša diena, persunkta šaltos tikrovės. Nemigęs pradėjau busti.

Laukiau tokių rūkiais kylančių vakarų, laukiau ūkanoje Gundės, bet vakarai darės vis šaltesni, – rūkai nekilo. Naktys darės juodesnės, ir temo greičiau.

Jaučiau, kad buvau visai nesveikas. Iro mano kūnas ir dvasia.

Protarpiais, ypatingai rytais, viskas man prablaivėdavo, nuo akių lyg kokia uždanga nukrisdavo. Jaučiaus pasveikęs. Juokiaus pats iš savęs, iš meilės apskritai.

Kvailas daiktas. Dar kvailesnis, kas jai nugarą lenkia.

Ryždavaus tuojau pat grįžti į normalias gyvenimo vėžes ir nejuokinti daugiau pasaulio.

Bet pamažu vienas vaizdas po kito primindavo man Gundę. Girdėjau jos balsą, jaučiau jos kvapą.

Ir man vėl darydavos svaigu. Vėl keitės mano akyse dienos šviesa ir visi daiktai aplinkui.

Jaučiau, kad tie pasveikimo protarpiai man buvo labai nesveiki.

Bet dienos bėgo ir tekino mane kaip vanduo jūros pakraštį kietą akmenį.

Vienam, nežinau kokiam miške radau didelį kiaurą ąžuolą. Susukiau jame savo gūžtą.

Neturėdamas ko daryti, nežinodamas kur dėtis, kiauras dienas slankiojau po mišką. Vakaraus grįždavau savo ąžuolan, įlįsdavau drevėn ir užmigdavau tenai, lyg vandenyje nuskandintas. Joks sapnas manęs negundindavo. Miegas būdavo juodas ir tuščias kaip gili duobė. Nubudęs jausdavau, kaip jis mane žemyn slegia ir vėl savo juodon duobėn stumia.

Išalkęs bruknių, spalgenų pasirinkdavau. Sukramtydavau jas. Radęs kur, grybą išsikepdavau. Ir jau būdavau sotus. Visai mažai man reikėjo. Dar gurkšnij vandens šaltinyje išgerdavau. Nuo jo man vėsiau pasidarydavo, galvoti kiek palengvėdavo.

Retkarčiais man būdavo beveik linksma. Vienas, vienas. Miške tylu tylu. Kartais nusigandęs kiškis tarp krūmų švysterėja. Lapė pralekia, vilkas savo sermėgą parodo. Voverė riešutus lazdynuose braškina, gliaudo; įsikandus po vieną apušėn neša. Margai dryžas genys medžiu šokinėja; kala kiek įmanydamas jį iš visų pusių. Žalvarniai plačiose viršūnėse rėkauja, ant laibų šakų grakščiai supasi.

Neatsižiūriu aš į visus miško gyventojus. Visi jie man tapo artimi, lyg kokie giminės, kaimynai. Pažinau jų, regis, kiekvieną, beveik pasveikinti galėčiau. Geniai kalė ir mano ąžuolą, nuo kirminų gynė, ir ne kartą voveraitė ant jo pasėdėti atlėkdavo. Ir lapė nebijodavo pro šalį prasmukti. Vilkas beveik kasdien netolimais praeidavo.

Bet tokiai šviesesnei valandėlei praslinkus, sunku, nepaprastai man būdavo sunku. Rodos, visi debesis ant to miško užgriūdavo. Užtemdavo jame, lyg saulė visai būtų pranykusi.

XXXVII

Jau spalį mėnuo atėjo. Pradėjo naktimis būti smarkios šalnos. Tintau nuo šalčio. Mažai ką gelbėjo ir sausi lapai, kurių pilna savo drevėn buvau prisinešęs. Reikėjo bėgti iš miško.

„Bet kur? Nejaugi atgal į žmones?“

„Negrįšiu į juos! Negrįšiu!“

Pagalvojęs net drebėjau iš baimės, kad reikės grįžti.

„Tai kurgi dėtis?“

Nerasdavau tan klausiman atsakymo.

Kartą dingterėjo galvon, regis, laiminga mintis: „Važiuosiu Jeruzalėn. Pasimelsiu Kristaus Karstui,

nusiplausiu nuo nuodėmių, ir Jis man padės. Aš tuomet rasiu Gundę. Būtinai rasiu!“ – tikėjau.

Visai įsitikinau, kad kai tik nuvažiuosiu ton šventon vieton, tai ir susitiksiu su ja kur, ji pati į mane ateis. Mes Staševskį ir viską ir grįš.

Štai jau, regis, parvažiuoju iš Jeruzalės, grįžtu Skardžiuosna, vėl vargoninkauju. Sėdžiu prietemoje savo kambarėlyje. Tylu, niekur nieko. Staiga prasiveria durys ir Gundė įleikia visa raudona, sukaitus, nuvargus; puola man ant kaklo, skabina, bučiuoja ir sako:

– Aš tavo, tavo, Olesi! Tiktai tavo vieno! Myliu tave, gyvensiu su tavim! Visuomet dabar, visą savo amžių.

Jau ir neina nuo manęs. Nuo tos dienos pasilieka. Klebonas mus sutuokia, ir tėvai džiaugias, palaimina.

„Tikrai taip bus! Tikrai!“ – džiaugias, ausdamas vaidentuvėje gražius svajonių vaizdus.

Bet tai ne vaizdai atrodė, o tai, kas iš tiesų įvyks.

Ir visas tas regėjimas, tikras, pranašingas, iš akių nesitraukia. Vien juo ir gyvenu.

Tą pat dieną palikau savo įprastą drevę. Negaila buvo atsiskirti.

Nesidairydamas išėjau iš miško.

Daug turėjau vargo, begalę rūpesnių, kol pagaliau įsėdau vagonan traukinio, kuris vežė maldininkus į Austrijos pasienį. Nemažai tuomet jų važiavo drauge su manim. Buvo trys lietuvės: dvi aiškios senmergės, trečia kokio kunigo sesuo, taip pat nemažo metų skaičiaus. Lietuvis vienas, neskaitant manęs. Buvo tai dievobaimingas, apyturtis ūkininkas, kuris važiavo pasimelsti Kristaus Karstui jau ne pirmą kartą. Visą kelionę jis tiktai ir šnekėjo su tomis trimis galbūt anksčiau buvusiomis Magdalenomis. Aš su jais nesusipažinau. Nenorėjau. Sėdėjau vienas, kokian kampelin įsispraudęs, ir nieko nei žodžiu neprakalbinau. Nei karto nepažiūrėjau nei pro vagono langą, man nerūpėjo svetimų kraštų gamta pasigrožėti. Jokian miestan taip pat nebuvo išėjęs. Kai visi maldininkai išeidavo pažiūrėti kokio miesto, aplankyti jo bažnyčių, permesti jose po vienus kitus poterius, aš atsilikdavau geležinkelio stotyje. Vien tiktai laukiau, kad jie greičiau sugrįžtų, kad vėl galima būtų važiuoti, artintis į tą stebuklingą šalį, į jos šventą miestą, kur aš tikėjaus rasti pagalbą.

„Dievas man padės.“

„Pasimelsiu tenai, visą savo maldą išdėsiu. Toje pat vietoje, kur Dievo Sūnus, Dievas tikras, tris dienas uoloje ilsėjosi. Nuo vargų ir kančių, kurių jam numylėtoji žemė tikrai nepagailėjo. Paskum, nuvertęs sunkų akmenį, visam pasauliui meilės ir išganymo negęstantį žiburį įžiebė. Tas žiburys sužibs ten ir man.“

Ir jūra plaukiau, lyg neplaukiau. Nemačiau, negirdėjau, ar kas sirgo, ar kas ką kita darė. Nesigėrėjau nei nuostabiomis, kaip nesuinteresuotai mano ausis pasiekė žodžiai, Graikijos salomis. Jų nemačiau nei vienos. Žiūrėjau tik akių neatitraukdamas tan laikan, kai Gundę pamatysiu, kai ji, Dievo pasiūsta, į mane ateis. Tai šnekėjaus su ja, laimės apsiaustas, tai gyvai su jos tėvais Lietuvos reikalais tariaus. Tai, regis, tamsią lytingą naktį nešiau knygas per sieną, dalinau, skleidžiau jas po visus sodžius, po plačią Lietuvą. Ir raudonsiūliai, regis, manęs nemato, nežino, nepatrinka. Niekas man nekliudo. Neįgali kliudyti. Auga, kyla mano vardas, visi į mane eina, lekia, prašo patys nušviesti jų apylinkę. Ir šviesu jau visur paliko, raudonsiūliams nuo aiškios šviesos ir akys apraipo; visi apakę savo kraštuosna išsigrūdo. O Gundė myli, gerbia mane todėl. Pati darbą padeda dirbti ir mano pajėgas papildo.

Laivas, tarytum tardamas mano svajonėms, palengva, ritmingai supė. Matyt, ore buvo kiek vėjinga vėlyvo rudens giedra. Su Viduržemio jūros giliai žydriuoju dangum. Tai nemačiau, tai tik jaučiau savo ir laivo nuotakoj. Jei sėdėdavau laive ir atvirame ore, atgulęs patogioj kėdėj, nedaug ką mačiau. Pamatysiu jau, regis, kas man domę sujaudina, pažiūriu valandėlę. Atsigrįšiu, vėl užmirštu, lyg ir nieko nebūčiau matęs. Žiūrėjau vis savin, savo atitvertan, laukiaman pasaulin. Negalėjau iš jo kitur išeiti, tik jį plėčiau ir ugdžiau.

Nelabai įdomios man buvo ir procesijos, ir sutikimai Šventam Mieste. Ėjau, vaikščiojau su kitais, lyg tą miestą ir jo žmones seniai jau būčiau pažinęs.

Tiktai lyg atsiminiau prie Kristaus Karsto. Staiga mane apėmė neapsakytas gailėsis ir visiškas susijaudinimas. Puoliau ant kelių ir ėmiau melstis visa savo širdimi, visa siela. Visą save buvau toje maldoje atidavęs.

„Dieve, Dievuli geras, Jėzau Kristau, savo gyvybę žmonių labui ir išganymui paaukavęs, pagailėk manęs,

bent menką truputėlį savo gausios malonės man suteik. Meldžiu Tavęs, Tavo tarnas silpnas, nuženk į mane savo dangiškoje galybėje, dovanok man mano viso gyvenimo mažas ir dideles nuodėmes, kurias gal per savo nesupratimą ir silpnybę įvykinau. Nebausk manęs tiek smarkiai. Dovanok man visą mano praeitį. Dovanok, galingasis Viešpatie, žemės ir dangaus Karaliau, ir Gundės nuodėmes, ir jos visus nusikaltimus. Tenerūstina jos darbai Tavo skaisčiojo sosto, tenerūstina jie visų Tavo šventųjų – teatleidžia jai visas dangus. Ji sugrįš į Tave, sugrįš kaip paklydusi avis Tavo vienon avinyčion. Neduok jai, Viešpatie, pražūti, išgelbėk jos sielą. – Meldžiu Tavęs, čia ant kelių akivaizdoj Tavo švento Karsto nulinkęs; priimk, Jėzau Kristau, tą kryžių, kurį buvai dėl mano blogų darbų ant mano pečių uždėjęs. Nuvargau, negaliu toliau jo panešti; nepakelia daugiau mano pečiai. Silpnas, menkas, Viešpatie, esu, – priimk jį, pagailėk manęs. Aš noriu dar kaip sveikas ir stiprus vyras gyvą gyvenimą pagyventi. Aš nenoriu sunykti Aukščiausio Dievo kūrybos didžiausiu džiaugsmu nepagyvenęs. Man jau per daug vargo, aš noriu garbinti Tave laimėje. Laimę ir prasmę mano žemės gyvenime gali duoti tik sugrįžus Gundė. Sujunk mus, Viešpatie, atleidęs mums visas mūsų nuodėmes. Mes savo neišpasakytą laimėje Tavo neribotą, gerą, kuriančią galybę garbinsim... Tu ateisi, Viešpatie, ir išklausysi mano maldos. Tu suteiksi man bent truputėlį savo gausios malonės... Juk tu girdi mane, Viešpatie, ten aukštai būdamas?

Tu žinai ir girdi viską. Tu esi teisingas. Aš tikiu Tau Tavo dangiškoje galybėje.”

Meldžiaus ilgai. Mano malda lengvino ir kėlė mane. Slūgo apačion visi debesys ir visi šešėliai.

Priėjus išpažintin ir priėmus švenčiausį, jaučiaus visiškai pakitę. Tarytum didžiausią kalną būčiau galutinai nuo savęs nuvertęs.

Savo būrio maldininkų ir nelaukiau. Išvykau su tais, kurie pirmiausia aplankė šventąsias vietas. Aš daugiau niekur ir nebuvau, tik tai vienoj Jeruzalėje.

Kai Jafoje dėl laivo suvėlavimo teko sugaišti keletas dienų, nežinojau iš veržimosi pirmyn kur dėtis. Regis, būčiau ėjęs pėsčias per Konstantinopolį.

Laivu plaukdamas ir paskum važiuodamas traukiniu, vis laukiau stebuklo. Tikėjau, kad štai štai Dievas parodys savo malonę, patenkins mano maldą.

Kokią kiek į Gundę panašesnę mergiotę pamačius, man sustodavo širdis: „Ar tik ne ji? Gal ir ji buvo Jeruzalėje? Gal ten dabar vyksta?”

Traukiniui sustojus kur kiek ilgesnį laiką, išeidavau miestan. Visur vaikščiojau, klajojau – tikėjau Gundę sustikti. Nieko nematęs, skubinau atgal, bijodamas pavėluoti.

„O gal ji šitan traukinin pataikys? Gal ir ji, Dievo pasiūsta, ieško manęs?”

Norėjau važiuoti pro Varšuvą ir eiti tiesiai į dailininką Joną Staševskį.

„Bet gal Gundė Skardžiuose? Gal laukia manęs ten? Gal Staševskis ją jau pametė, kokios kitos, miestietės dėlei? Ne, Dievo balsas į ją prabilo, man Jeruzalėje esant. Gundė dabar Skardžiuose. Dievo įkvėpimu, savo valia.

Nesukiau Varšuvon.

Atvažiavau Skardžiuosna. Gundės dar ten nebuvo.

Mano pareigas ėjo kitas vargoninkas. Klebonas paaiškino, kad laikinai, ir kvietė grįžti. Aš negalėjau. Negalėjau įeiti bažnyčion ir paliesti vargonų, kol nepažiūrės į mane Gundės žvilgsnis.

Užsidariau nuo žmonių. Maldą, karštos, nuvargusios širdies Jeruzalėje pasakytą, vėl kartojau. Bet malda blyško vis labiau, manęs nekėlė ir turbūt Dievo nesiekė. Lyg didelis širmas paukštis, savo stiprius sparnus iškėtęs, jai kelią pastoj. Piktą žvilgsniu kreipė ją į žemę, į siaurus tarpkalnius.

Mane kaustė širmo, nematomo paukščio aklas žvilgsnis.

Atėjo Kalėdos, Kūčios. Kai visi šeimynos nariai į šienų apklotą ir baltai švintantį stalą renkas. Kai lietuviai kareiviai net iš gilių Rusijos Kūčioms namon bėga. Gundė negrįžo ir tuomet. Tik išgirdau gandus, kad ji Varšuvoj gerai su Jonu Staševskiu gyvena; net seserį Jūlytę į save kviečia.

Skardžiai man staiga visai svetimi pasidarė. Tuoju po Kalėdų išvažiavau iš ten neatsigrįždamas. Po rogėmis girgždėdamas sniegas reiškė mano nuotaiką.

Visą žiemą slankiojau po Lietuvą. Be prasmės, be tikslo. Nedaug ką matydamas, nieko negalvodamas.

Į pavasarį pradėjau ieškoti darbo. Nubodo rankoms būti palaidoms. Didėjo noras valgyti, o mažėjo sutaupyti pinigai.

Gyvenęs anksčiau svetimas ir vienas tarp žmonių, galėjau gyventi ir dabar.

Bet vargoninku būti niekuomet daugiau nenorėjau.

Gavau malūninko vietą šiame Sargautų malūne.

Man čia patiko.

Pamažu supratau, ką malūno gornos dainuoja:

Gyvenau, gyvenau, daug girdėjau ir mačiau.

Karalius karaliukas karalaitę pamylėjo.

Pamylėjo, pamylėjo.

Ji už kito ištekėjo, ištekėjo.

Tariau tai dainai daugiau linksmas, mažiau suinteresuotas.

Dar būdamas pas Schonfeldtą, mėgau klausytis malūno bildesio, ratų ratelių teleskavimo ir pikliaus dūsavimo, sunkiai girnų slegiamo. Man atrodė, kad aš girdžiu žodžius, matau patį malūną pavidalu balto, daug žinančio ir daugybę girdėjusio senuko.

Jis žino viską. Jis klausos ir klausos ir paskum apsakinėja.

Vėjinį malūną labiau mėgau neg vandeninį.

Jis aukštai ant kalno stovi. Aplinkui dairo, toli mato, kiekvieną vėjo žodį, kiekvieną jo garsą nugauna. Vėjas jam aibę pasakų iš tolimų mėlynų kraštų atneša. Tenai ne tokios kaip čia, mūsų žaliuose laukuose, lėtų žmonių išaustos. Tenai kraujas karštesnis ir žygiai drąsesni.

Gundės meilė liko mano sieloj ir širdyje kaip gili žaizda. Ji vis labiau gijo. Kartais aštriai sugeldavo, kartais atrodė, kad ji mane sunaikins. Bet aš ją gydžiau kaip koks gydytojas.

Geriausias vaistas buvo knygos. Pradėjau ilgėtis jų kaip gero, ištikimo draugo. Jis manęs dar mažo niekuomet vieno nepalikdavo. Rūpestingai augino ir vedžiojo gerai žinomais, išmindytais takais.

Paprašiau Sargauto, kad duotų ką paskaityti. Ką turėjau pirmai, neilgam išteko.

– Ką tau duoti?

Ėmė Sargautas vartyti tarp senų iliustruotų savaitraščių, pasakų rinkinių ir romanų. Niekas man nepatiko.

– Gal Kanto *Gryno proto kritiką*? – juokais ištraukė.

– Paskolink ją tamsta! – beveik sušukau.

– Ar suprasi, kas čia parašyta?

– Gal ne, bet pasistengsiu.

Skaičiau *Gryno proto kritiką* lyg kokį sunkų, bet įdomų darbą dirbdamas. Naktimis nemigau. Kai kurias vietas valandomis skaičiau. Ir tai buvo sunku suprasti. Ir ne viską supratęs, bet knygą perskaitęs jaučiaus praturtėjęs.

Parnešiau *Gryną protą* Sargautui atgal.

– O ką, patiko?

– Labai!

– Nejaugi? – labai nustebė Sargautas.

– Dar ką iš filosofijos... – paprašiau.

Jis pažiūrėjo, pažiūrėjo į mane, paskum ištraukė keletą knygų ir sako:

– Rinkis.

Permečiau visų antraštes ir skubiai paėmiau Feuerbacho *Das Wesen der Religion**, tarytum bijodamas, kad Sargautas atgal jos neatimtų.

Paskum perskaičiau to pat filosofo *Gedanken über Tod und Unsterblichkeit, Das Wesen des*

* Čia ir toliau išskirti vokiečių filosofo Feuerbacho (Foierbacho) veikalai, parašyti 1830–1846 m.

Christenthums ir Grundsätze der Philosophie der Zukunft. Pagaliau išgavau ir Wundto keletą veikalų. Skačiau ir kitus filosofus, bet Wundt ir Feuerbach man labiausiai patiko.

Toliau aiškiau pradėjau suprasti. Ėmiau ir savistoviai galvoti. Kai kuomet ir Sargautas su manim pasišnekėdavo, savo nuomonę išstardavo, aš jam savo pasakydavau. Mačiau, kad ėmė į mane kitaip žiūrėti. Kartais ir labai ilgai įsišnekėdavom. Po truputį ėmiau mažiau skaityti, o daugiau vienas sau galvoti.

Vakarais, kai leidos saulė, išeidavau sustabdęs malūną ant kalnelio, atsisėsdavau ant didelio raudono akmens, jis dar ir dabar tenai guli, ir įsižiūrėdavau į vakarus. Tyliai, paskendęs saulėleidžio šventėje, savo sielą su gamtos dvasia suliejęs, meldžiaus saulei, dangui, anapus kurio aukščiausia pajėga, žvaigždėmis trykšdama, rėdo. Jaučiau tuomet Dievą mažiausioj gėlėje, kuri saulės pusėn sukas, ir drugelyje, kuris, suglaudęs sparnus, ant jos nutupia. Jaučiau Dievą beržyne, kuris saulėleidį ir vėjui nutilus ošia, ir bandoje, kuri sutemai artėjant pati namon traukia. Dievas tuomet buvo visur. Ore, vandenyje ir dirvoje.

Štai pasislepia saulė, savo spindulius sugaubus. Visa gamta suvirpa. Dievas iš jos atsitraukia, poilsiu palaiminęs. Žvaigždės danguje sužiba. Mėnulis, visas nuraudęs, iškyla iš tarp krūmų. Aukščiau risdamasis, užtiesia žemę žalsvai sidabrinu šydu ir migdo ramiam miegui, žvaigždėmis rytojaus pasaką sakant.

Kai gamta miega, jos alsavimo ritme galima paslaptį išgirsti. Jos toli ieškoti nereikia, o tik naktį įsiklausyti. Tuomet ausis geriau girdi ir mūsų siela aiškiau nujaučia.

Dievas amžinas. Kūrėjas nenuilstamas, kasdien naujus pasaulius kuria. Paima savo sielos mažutę dalį pūsterėja ją beribėn erdvėn, liepia sustoti ir augti tarp milijonų senesnių, seniau jau išskridusių. Ir auga nauja gyvybė, naujas pasaulis, keičiasi, vystosi, savo Tėvą atsiekt stengias. O Dievas daboja ir gėrisi, kad jo vaikas per kančias, per vargus, per dideles kliūtis į jį kopia ir stiprėja jose.

Mes, mūsų žemė, tai didžiam pasaulyje Dievo kūrybos vienetas, kuris jau yra pusiaukelio atsiekęs. Žmonės jau yra pajautę savyje laisvę. Laisvė tai kūrybos pradai, tai ieškojimas. Pravėrimas akių ir pakėlimas galvos.

Bet mes dar tik pusiauvelyje. Blaškomės ir mėtomės, lyg per greit nubudę. Vieni, vartodami laisvę, tik patys save ir aplinkinius sužaloja. Kiti vartoja ją visiems kitiems, pakrikusiems, sugaudyti ir supančioti. Laisvė yra tik tobulinimo įrankis. Ir savęs, ir kitų. Bet tai nedaug dar kas žino.

„Laisvė tai kaip sprogstamoji medžiaga, – galvoju, Kuprelio lakią mintį sekdamas. – Jos pagelba galima sunkiausias kliūtis nuverstti ir dailiausius šimtmečių kultūros kūrinius sunaikinti. Laisvę reikia mokėti vartoti.“

– Dar ir dabar nueinu aš kai kuomet į tą raudoną akmenį. Kai saulė sėda ir žemė tyli. – Žiūri Kuprelis pro langelį akmens pusėn. – Sėdžiu ten vienas ir apie daug ką galvoju. Seku kiekvieną gamtos reiškinių, gyvenu su juo ir galvoju. Tai padeda man galvoti, jaučiu, kad nesu vienas. Jaučiu ryšį ir su tuo, kas nematyti. Tuomet lengva galvoti apie Dievą, sielą ir kitas kasdienines ir amžinas problemas.

Siela? Tai mūsų pačių, mūsų laisvės ir valios sukurtas daiktas. Mūsų tobulybės ir amžinybės ilgesys.

Sielą turi ne kiekvienas. Tik tas, kas ją pats kuria ir jai tiki.

Sielą galima nužudyti kaip paukštį ar sudėvėti kaip rūbą.

Siela tik norima, auginama ir tobulinama gyvena ilgiau neg kūnas ir patveria daugiau neg akmuo.

Dievas tai visaties kuriamoji pajėga, kuri nuolat budi ir kovoja su medžiagos pailsimu ir jos palinkimu mirti.

Dievas nėra vienodas šiandien ir rytoj. Jis kuria, taigi jis keičia ir save. Jis pats auga ir turtėja.

Dievas nėra išmatuojamas ar kokion fizikos formulėn įspraudžiamas. Jis gali būti tik jaučiamas, kaip jaučiama meilė, kaip jaučiamas džiaugsmas. Jis gali būti matomas, kaip matomas proto spindėjimas gabaus žmogaus akyse, kaip matoma mintis jo veide.

Dievui tiki, kas turi sielą, kas jaučia ryšį su Juo.

Dievui tikėti ar jį pajauti nereikia eiti tik bažnyčion ar važiuoti Jeruzalėn, ar Romon. Jis yra tiek pat čia ir šitam malūne. Ir dar daugiau jaučiamas laisvoj gamtoje, akivaizdoj saulės ar žvaigždžių.

Kažin, ar senovinės tikybos nebuvo artimesnės Dievui neg visos dabartinės, dogmatizuotos? Dievas tapo paslėptas storose knygoose. Jis nepramatomas pro tirštas eiles tikybos amatnikų, kunigų, pastorių ir

rabinų. Visi jie reikalauja sau pirmos vietos, visi jie skelbias, kad jiems viskas priklauso. Ne vien Dievo supratimas ir aiškinimas, bet ir žmogaus rūbas, ir jo kasdieninis valgis.

Ar ne daugiau paprasta ir betarpe buvo ir mūsų senovės tikyba? Ar ne stiprus buvo lietuviai, kai jų kelias į Dievą buvo trumpesnis ir kai jie Dievą daugiau, dažniau jautė, o mažiau galvojo? Jų tikybos simboliai, tikybos kalba rišo juos su Dievu kiekvienam žingsnyje, kiekvienu laiko ir dienos metu. Lietuvis jautė Dievą per saulę, mėnulį, vėją ir audrą – ar tai blogas kelias?

Visos tikybos genda, kai jos pradeda daugiau virsti amatu ir kai ima maišyti grynai tikybinius jausmo reikalus su įvairiais pašaliniais, piniginiiais ar politiniais. Tuomet dažnai nežinia, kaip vieną daiktą atskirti nuo kito. O krinta vieno vertė, krinta ir kito.

Kristui aš tikiu kaip žmogui, kuris, pajautęs gyvą ryšį su Dievu ir matydamas klaidingai tikinčius žmones, pakreipė juos į tiesesnę kelią. Dievo sūnūs tai visi žmonės ir visa žemė. Gal ne kiekvienam skyrium tas vardas pritinka, bet Kristus pats gėdė, kad visi būtų lygūs Dievo sūnūs.

Ir Jo atnaujinta tikyba šimtais metų negalėjo išsisaugoti visų pražūtingų nukrypimų, kurie aptemdė ir visas kitas tikybas. Ir jei Jis dabar grįžtų, Jį vėl tuoj nukryžiuotų. Ne žydai, o šių laikų krikščioniški tikybos „žinovai“.

Tikyboms kliudo ir tai, kad jos visos nori universalėmis tapti, visus žmones savaip sutikinti. Kiekviena tauta turi savo kalbą, turi ir savo atskirus simbolius, atskirus Dievą pajauti ženklus. Net pavieniai žmonės taip pat. Tegul tikėtų, kaip kas jaučia. Tuomet kiekvienam kelias į Dievą ir Jo pajautimus būtų daug artimesnis ir tiesesnis. Esperanto visam pasauliui ir visoms tikyboms gali būti tik paviršutinis daiktas.

Dievas kūrė įvairius pasaulius, jis nori, kad ir kiekvienas pasaulis būtų įvairus. Visam kame vienodumas nėra gyvenimas. Ir žmonės, kurie kuria, jie atlieka didžiausią Aukščiausiojo Kūrėjo pavestą uždavinį. Jie įturtina pasaulį, jie daugiau gyvenimo ir noro gyventi jam suteikia. Jie irgi kovoja su medžiagos palinkimu susivienodinti, aprinti, amžinai nutilti.

Kas kuria, stumia žemę pirmyn.

– O kuo aš ją pastūmėsiu? – susimąstė Kuprelis, susiglaudė. – Kaip noriu, kiek stengiuos, lig šiol nieko... Ir nepaliksiu nieko, kas vietoj manęs nors paskum atidirbtų, mano darbą kartu su savo pavartytų... Aš esu sulūžęs... Nenoriu mirti, o mirštu...

Tai ne Kuprelio lūpos kalbėjo, o jis pats, visas, visu savo vidumi. Iš pajautimo, iš sielos gilumos. Perėmė jis mane visas. Aš beveik virpėjau, jo klausydamas.

XXXIX

– Meilė mane tokį padarė. Sulaužė, perdegino, – atkėlė Kuprelis galvą.

Žiūri pro langelį, pro kurį mėnulio sidabrinė juosta tiesias per stalą, per aslą, dengia lovos kraštą. Ieško tarytum ko.

Kuprelis lyg ką nubraukė nuo savo veido, atsilošė kėdėje, pažiūrėjo tamson ir jau kitu balsu pasakoja:

– Stebėtina, kaip laikas nudildo viską. Po keletos metų jau vargiai galėjau prisiminti Gundės veidą. Regis, taip viską dar žiūriu, nors pro rūkus, o veido jau veik nematau.

Negalvojau apie ją jau taip dažnai. Sapnuoti, regis, visai nesusapnavau. Bet sieloje, širdyje jaučiu dar ir dabar meilės antspaudą.

Ji tapo ugnimi įdeginta. Jos iš tenai niekas nebeįstengs išdildinti.

Tiesa, ir vėliau neretai galvojau, laukiau, kad štai, štai prasivers malūno durys, guviai sugirgždės laiptai ir Gundė į mane ateis pavargus, bet linksma, štai šitan kambarėlin. Laikiau jį visuomet švaroj, padabintą. Nieko, jokio žmogaus, jin neleidau.

Tai tik jai, brangiai viešniai.

Tu pirmas peržengei slenkstį.

– Kam tave įleidau, nežinau, – lyg kokia mintis Kupreliui skersai kur kelio atsistojo.

Pats čia visuomet skaitau, dirbu, galvoju. Čia viskas sklandžiau man sekasi. Lyg jausčiau Gundę prie

savo peties ar girdėčiau ją mūsų vaikams rūbus dorojant.

Prieš trejetą metų įvyko kas, ką ir dabar su kiekviena smulkmena pamenu.

Buvo pavasario ankstyvos nuotaikos vakaras. Ir čia, aukštai būdamas, jaučiau pavasario kvapą. Apėmė noras likti ir nakvoti malūne.

Guliu, miegas neima. Kiekvienas vaizdas, kiekviena smulkmena Gundės meilės pro mano akis palengva plaukia. Viską, regis, tikrai matau. Rodos, kad ne tik matau, bet ir jaučiu, džiaugiuos, gyvenu, kaip ir tuomet. Jau tarytum esu ne malūne, o Skardžiuose. Jaučiu ir matau, kad esu vargoninkas. Pamilęs nuostabią Gundę, nuostabaus gyvenimo kaitinamas.

Štai mėnesieną naktį laikiu jos su Irša atvažiuojant. Laukiu ilgai, nerimauju. Ji pagaliau atvažiuoja. Linksma, nudžiugus, kad niekas jos nepatriko.

Vedam. Gyvenam vienus metus Prūsijoje. Laimingi, vienas nuo kito negalėdami atsitraukti. Grįžtam Skardžiuosna, susitaikom su tėvais. Visi mums palankūs, visi draugingi. Aš pastebiu net, kad mano kupros mažėja, mano savijauta auga.

Matau kiekvieną detalę, kiekvieną smulkmeną mūsų gyvenimo. Galiu viską paliesti rankomis, tiek tikra.

Turbūt užmigau...

Švenčiam Olesėlio septynerių metų gimimo dieną. Sveikas, gražus vaikas. Geltonplaukis. Panašus į mamą. Gal daugiau mane mėgsta. Bet nenori būt vargoninku, nenori skambinti, sako, bus malūninkas. Ar inžinierius. Aš džiaugiuos. Šiandien dovanuju jam vėjinį malūną. Pats padirbau, numaliavojau. Štai Olesėlis, darželyje ant šulo jį pastatęs, geresnio vėjo laukia, į visas puses kraipo. Aš ir Gundė žiūrim pro langą, džiaugiamės, didžiujamės. Aš apskabinu ją, spaudžiu į save. Ji glaudžias.

– Žiūrėk, Olesėlio malūnas jau sukas, – sako Gundė. Ji taria tą vardą taip ypatingai. Jame jungias ir meilė sūnui, ir man.

– Tėveli, malūno sparnas užsikabino! – šaukia Olesėlis. – Ateik, padėk!

Skubinu padėti...

Nubudau. Pamažu, nenoromis.

Merkiu akis, guliu, noriu toliau sapnuoti.

Pro langelį ryški vėlaus ryto šviesa veržias, bet aš nesikeliu.

Girdžiu Gundės, girdžiu Olesėlio balsą, viską matau. Matau net, kad jo kairės rankos nykštukas aprištas. Įpjovė vakar, statydamas tiltą per upelį sode...

Kas beldžias į duris.

Reikėjo keltis, reikėjo eit malti. Bet visą dieną visur mačiau tik tą sapną. Svaigau nuo jo.

Gyvenau juo ilgai. Mažai valgiau, mažai gėriau. Niekas man nerūpėjo.

Pamažu pajaučiau, kad vėl prasivėrė mano didelė žaizda. Visą vasarą vėl buvau nepanašus į žmogų.

Bet laukiau, nuolat laukiau vėl tokį sapną susapnuoti.

Jis negrįžo.

Aš norėčiau mirti, antrą kartą jį susapnavęs. Matyti Gundės žvilgsnį, girdėti Olesėlio balsą. Ir likti tame sapne...

Nutraukė Kuprelis.

Tyli. Niekur nežiūri. Akys nepaprastai, juodai spindi.

Vis tyli Kuprelis. Laukia ko.

Laukia.

Aš keliuos. Tyliai, palengva.

Einu į dureles, vos liedsdamas aslą.

Kuprelis nemato manęs, negirdi.

Pravėriau, išėjau. Pravėriau dureles po truputį, po truputį.

Lipu laiptais žemyn. Tyliai vos liedsdamas juos.

Malūnas pilnas šešėlių. Sienose, lubose. Jie sėdi ant girnų, glaudžias į piklių. Žiūri į mane. Aš sustoju, į juos žiūriu.

Čia viskas gyva. Bet viskas dabar tyli.

Aš stoviu, žiūriu, klausaus.

Man nuostabu, sunku daros. Tarytum aš įėjau į kokią paslapčių vietą, iš kur sugrįžti negalima.

Stoviu, nedirjstu eiti.

XI

– Ignasėli! Kur tu? – tėvo balsas iš apačios.

Prašvito kiek akyse. Bet nedirjstu pajudėt: gyvi, slaptingi šešėliai į mane žiūri.

– Kur tu?

– Aš čia! – kuždančiai atsiliepiu.

Bėgu laiptais žemyn. Jaučiu, kad mane kas vejas. Šnabžda, kužda iš užpakalio.

– Ar sumalėt? – klausia tėvas.

Sumalėm. Maišus ratuosna greitai neškim, – puoliau prie vieno maišo ir nešu jį.

– Nenešk taip sunkiai, – priėjo tėvas pagelbon. Sunešėm, sudėjom. Tėvas nespėjo nei paklausti, kam taip skubinau.

– Dabar reikia Kupreliui mokėti, – sako tėvas.

– Kitą kartą.

– Kodėl? – nustebo.

– Nieko, kitą kartą.

– Gal kas atsitiko?

– Ne. Kuprelis miega.

– Jau?

– Jis labai pavargęs.

Įsėdom.

Traukia atgalion pažiūrėti. Negaliu. Atsigrižau.

– Kur tu žiūri? – atsikreipė ir tėvas.

– Važiuok, tėveli, greičiau. Važiuok! – paėmiau jo ranką ir spūsterėjau arklį.

Arklys nunešė kaip vėjas pakalnėn.

– Pavyko pirkti! Tik tu pažiūrėk, kaip eina – kaip paukštis skrenda. Tai ne Širmis, – giria tėvas.

Negirdžiu jo. Žiūriu tenai, atgalion. Ir viskas kaip paverta man matos. Malūnas stovi juodas, išdidus.

Jame sėdi Kuprelis ir laukia.

Mėnesiena lietaus nuskaidrintu pavasariu mėlynuoja. Rasa žvilga, lyg palietas sidabras joje tirtų.

Naktis tyli, žemė miega.

Daug kur, daug kam sapnuojas neregėti sapnai.

Ne visur, ne visiems.